

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО–ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

УДК 81'25:001:4

Погоджено
Декан гуманітарно–педагогічного
факультету,
кандидат філософських наук,
доцент _____ Савицька
І.М.

« ____ » _____ 2024 р.

Допускається до захисту
Завідувач кафедри іноземної
філології і перекладу,
доктор педагогічних наук,
професор _____
Амеліна С.М.

« ____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: Аналіз безеквівалентних та контекстуальних термінологічних
утворень в контексті перекладу**

Спеціальність: 035 «Філологія»

**Спеціалізація: 035.041 – Філологія (германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська)**

Програма підготовки: освітньо-професійна

Виконав студент _____ Ямнюк Р. П.

**Керівник магістерської роботи _____ Сидорук Г.І. канд. філ. наук,
доцент**

КИЇВ – 2024

Форма № Н–9.012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-8
Методи дослідження.....	9-11
Завдання до виконання магістерської роботи.....	11
1 РОЗДІЛ- Теоретичні аспекти БЗ та методи перекладу БЗ	11-55
1.1. Поняття безеквівалентної лексики, її виникнення та розвиток...	12-23
1.2. Класифікація безеквівалентної лексики.....	23-36
1.3 Основні методи перекладу БЗ.....	37-55
2 РОЗДІЛ- Теоретичні аспекти контекстуальної лексики, класифікація та методи перекладу.....	56-87
2.1. Поняття контекстуальних термінів, їх виникнення та особливості..	56-71
2.2. Класифікація контекстуальних термінів.....	71-74
2.3. Методи перекладу контекстуальних термінів.....	74-87
3 РОЗДІЛ- Приклади перекладу безеквівалентних та контекстуальних термінів.....	88-115
3.1. Приклади перекладу Безеквівалентних термінів.....	88-102
3.2. Приклади перекладу Контекстуальних термінів.....	102-110
ВИСНОВКИ.....	111-115
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	116-119

ВСТУП

Мова та її переклад в сучасному світі стають ключовими факторами спілкування та розуміння між різними культурами. Процес перекладу не лише передбачає передачу слів і фраз з однієї мови на іншу, а й вимагає глибокого розуміння культурних та мовних контекстів. Саме в цьому контексті аналіз безеквівалентних та контекстуальних термінологічних утворень набуває важливості для досягнення точності та адекватності перекладу. Суттєвою проблемою у процесі перекладу є наявність слів, які не мають прямого еквівалента в цільовій мові, а також термінів, чий семантичний зміст залежить від контексту їх вживання. Ці феномени утворюють складність та викликають неоднозначність при спробі їх адекватного перекладу, що робить цю тему актуальною та важливою для дослідження.

По суті, безеквівалентні та контекстуальні термінологічні утворення є складниками, що відображають глибокі мовно-культурні особливості та вимагають уважного підходу у процесі перекладу. Сучасний світ вимагає адаптованості та вміння ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з перекладом, особливо у випадках відсутності еквіваленту або залежності семантики від контексту. У контексті цього дослідження, основна увага спрямована на виявлення особливостей та впливу цих типів термінів на процес перекладу, а також на розробку практичних рекомендацій для перекладачів щодо ефективного та точного відтворення семантики та контексту у цільовій мові. Значущість цього дослідження полягає у його потенційній спроможності вдосконалити якість перекладу та розширити розуміння феномену перекладу в умовах міжмовної та

міжкультурної комунікації. Ця робота є спробою розкрити сутність складних мовних явищ, що виникають у контексті перекладу, і пропонує конкретні підходи для їхнього подолання.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Безеквівалентні терміни – це слова чи вирази, які не мають прямого відповідника або еквівалента в іншій мові. Це може виникнути через культурні відмінності, відсутність понять у іншій мові чи унаслідок специфіки лексико-семантичного складу кожної мови. Розуміння та адекватне відтворення безеквівалентних термінів у перекладі вимагає глибокого розуміння контексту та пошук творчих лінгвістичних рішень. Розуміння та адекватне відтворення безеквівалентних термінів у перекладі вимагає глибокого розуміння контексту та пошук творчих лінгвістичних рішень. При перекладі безеквівалентних термінів перекладачі часто стикаються з викликами, такими як збереження оригінального змісту, стилю та функції терміну, водночас враховуючи культурні, соціальні та мовні особливості цільової аудиторії.

Контекстуальні терміни – це лексичні одиниці, чиє семантичне значення залежить від конкретного контексту вживання. Ці терміни можуть мати різні тлумачення та відтінки, залежно від ситуації або обставин. У перекладі важливо не лише передати базовий сенс термінів, але й врахувати їхню контекстуальну залежність для точного та повного відтворення значення в цільовій мові.

Актуальність цього дослідження полягає у зростанні міжнародних зв'язків різних сферах життя, що призводить до зростання потреби в якісному перекладі.

Безеквівалентні та контекстуальні терміни становлять інтерес для перекладачів, оскільки від їх правильного розуміння та перекладу може залежати успіх чи неуспіх тексту цільовою мовою. Тому ретельне вивчення цих понять є важливим для покращення якості перекладу та розуміння міжнародної комунікації.

Метою даного аналізу є систематизація та глибокий аналіз безеквівалентних та контекстуальних термінологічних утворень в контексті перекладу. Дослідження спрямоване на визначення впливу цих явищ на якість та ефективність перекладу, а також розробку практичних рекомендацій для поліпшення точності та адекватності перекладу мовленнєвих конструкцій. Мета полягає в осмисленні інструментів та стратегій, які сприяють кращому розумінню та передачі семантичного змісту термінів в різних мовних середовищах.

Обґрунтування важливості теми. Аналіз безеквівалентних та контекстуальних термінологічних утворень в контексті перекладу відіграє ключову роль у лінгвістиці та перекладознавстві. Ця тема має значення з кількох причин:

По-перше, вона спрямована на забезпечення точності та відповідності сенсу між оригінальним текстом і перекладом, особливо тоді, коли виникають труднощі з еквівалентністю термінів. По-друге, аналіз контекстуальних термінів дозволяє краще розуміти значення слів в залежності від конкретних обставин вживання, що є важливим для вірного їх відтворення в перекладі. Крім того, ця тема допомагає забезпечити культурну адаптацію тексту для аудиторії цільової мови та сприяє розвитку перекладацьких стратегій. Розуміння та адекватне використання цих

термінів є важливим елементом процесу перекладу, що робить цю тему ключовою у вивченні перекладознавства та лінгвістики.

Ця тема є актуальною у світлі постійного розвитку міжнародних комунікацій, де точність та вірність перекладу стають критичними для взаєморозуміння між культурами та мовами. Аналіз безеквівалентних і контекстуальних термінів є важливою складовою для досягнення якісного та адекватного перекладу, що відповідає потребам сучасного світу.

Враховуючи велике значення цієї теми для розуміння, передачі та адаптації мовного висловлення в різних культурних та мовних середовищах, вивчення аналізу безеквівалентних та контекстуальних термінів стає важливим етапом для покращення перекладацької практики та розширення меж міжнародного спілкування." Ця тема відображає важливість вивчення та розуміння різних аспектів мовленнєвої практики, що викликають значний інтерес у сучасному науковому світі.

Однією з задач цього дослідження є систематизація та ретельний аналіз безеквівалентних та контекстуальних термінологічних утворень у контексті перекладу з метою розкриття їхнього впливу на якість та ефективність перекладу. Вивчення цих явищ має на меті не лише зрозуміти їх природу, а й розробити практичні стратегії для оптимального використання у процесі перекладу.

Таке дослідження передбачає глибоке вивчення особливостей мовних одиниць, що не мають прямого еквіваленту у цільовій мові, а також розгляд їх контекстуальних варіантів. Результати дослідження сприятимуть кращому

розумінню та впровадженню ефективних стратегій перекладу в умовах відсутності чіткого відповідника у цільовій мові.

У роботі розглянуті питання, що пов'язані з безеквівалентними та контекстуальними термінами у перекладі з однієї мови на іншу. Основна мета полягає у визначенні впливу цих термінів на точність і повноту перекладу, а також у розробці стратегій для вирішення проблем, пов'язаних з їхнім адекватним відтворенням у цільовій мові.

Це дослідження також передбачає розробку рекомендацій для покращення точності та якості перекладу, виявлення оптимальних стратегій перекладу та визначення їхньої ефективності для кращого відтворення семантики термінів у цільовій мові.

Також у роботі проведено глибокий аналіз та систематизацію проблем, пов'язаних з перекладом безеквівалентних та контекстуальних термінів, з метою створення підґрунтя для розробки нових підходів до перекладу та вдосконалення методів перекладацької практики.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці різних мов, які не мають прямих відповідників або еквівалентів у інших мовах, а також терміни, чиє значення залежить від контексту.

Предметом дослідження є методи перекладу безеквівалентних термінів та контекстуальних термінологічних утворень, а також особливості їх застосування в перекладацькій практиці.

Наукова новизна: Наукова новизна даного дослідження полягає в комплексному підході до аналізу безеквівалентних та контекстуальних термінів у

перекладацькій практиці, що раніше не отримувало достатньої уваги у сучасному українському перекладознавстві. У цій роботі вперше систематизовано різні підходи до перекладу таких термінів та запропоновано нові методологічні рішення для підвищення точності й відповідності перекладу. Дослідження охоплює порівняльний аналіз методів перекладу, включаючи калькування, описовий переклад і трансформаційні підходи, з метою виявлення їхньої ефективності у збереженні змістовної та стилістичної цілісності тексту. Окрім того, у роботі вперше детально розглянуто вплив культурних факторів на вибір перекладацьких стратегій, що сприяє розвитку міжкультурної комунікації та удосконаленню перекладацької практики.

АПРОБАЦІЯ

Безеквівалентні терміни у перекладацькій практиці;

«EDUCATION AND SCIENCE IN THE FACE OF CHALLENGES AND THREATS. THE

CONTRIBUTION OF YOUNG SCIENTISTS TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT» (November 21-22, 2024)

Методи дослідження.

Здійснюючи аналіз можна вдатитися до наступних підходів: **семантичний, когнітивний, контекстуальний, культурологічний.**

Контекстуальний аналіз передбачає два етапи: *контекстуалізацію й інтерпретацію*. Перший спрямований на вияв жорсткої системи безперервного контексту, в межах якого здійснюється розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту. На підставі контекстуалізації здійснюється другий етап контекстуального аналізу – *інтерпретація інформації*, закладеної в тексті, установлення авторської мети та стратегій впливу на читача. О. Мороховський вважав, що смисли тексту мають певну ієрархію, тобто вони взаємопов'язані, взаємозумовлені і взаємно підпорядковані. Це дає змогу визначити зміст тексту як деяку структуру смислів. Щодо художніх текстів контекстуально-інтерпретаційний метод нерідко ототожнюється з лінгвістичним аналізом тексту, який здебільшого обмежується коментуванням неясних місць тексту, стилістичних фігур і прийомів або лінгвопоетичним чи лінгвостилістичним аналізом.

Когнітивний метод аналізу безеквівалентних та контекстуальних термінів базується на вивченні когнітивних процесів, які відбуваються у мозку людини при сприйнятті, розумінні та інтерпретації мовних одиниць. Основний акцент робиться на тому, як мовні засоби відображаються у свідомості та використовуються для формування смислових уявлень та концепцій. Цей підхід досліджує категоризацію та концептуалізацію термінів, роль ментальних моделей та метафор у їхньому розумінні, а також концептуальні метонімії та метафори, які

використовуються для вираження складних або абстрактних ідей у мові. Крім того, когнітивний підхід аналізує когнітивні аспекти перекладу, зокрема, як перекладачі сприймають, розуміють та перетворюють значення термінів між різними мовами. Використання когнітивного методу дозволяє краще розуміти, як мова відображається у свідомості та які когнітивні процеси відбуваються при сприйнятті та вживанні мовних одиниць. Цей підхід допомагає враховувати не лише формальні аспекти мови, але й їхню семантику та вплив на розуміння світу.

Семантичний аналіз є важливим методом дослідження безеквівалентних та контекстуальних термінів, оскільки дозволяє розкрити їхні значення та відтінки у різних контекстах. Цей метод полягає у вивченні семантики, тобто значень та відтінків значень мовних одиниць, а також у з'ясуванні взаємозв'язків між ними. На першому етапі проводиться визначення основних понять, які вивчаються, а також уточнення їхніх семантичних характеристик та зв'язків з іншими мовними одиницями. Далі проводиться дослідження лексичного значення термінів та їхніх семантичних характеристик, вивчення різних відтінків значень та їхніх варіантів у різних контекстах.

Культурологічний аналіз є методом дослідження, спрямованим на вивчення впливу культурних аспектів на мову та її виразні засоби. Цей підхід дозволяє розуміти, як культурні норми, цінності, традиції та інші аспекти впливають на вживання термінів, фраз, а також на їхню семантику та інтерпретацію. Культурологічний аналіз передбачає дослідження культурних контекстів, в яких використовуються мовні одиниці, встановлення особливостей культурної ідентичності та способів її вираження через мову, аналіз культурних метафор і

символів, що використовуються у мові, та урахування культурних особливостей у перекладі. Цей підхід допомагає виявити та розуміти вплив культурних аспектів на мовні висловлювання, що є важливим для кращого розуміння та інтерпретації мови в контексті конкретної культури.

ЗАВДАННЯ ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

- 1.Провести літературне дослідження теми
- 2.Визначити фактори, що ускладнюють переклад безеквівалентних та контекстуальних термінів
- 3.Дослідити методи перекладу безеквівалентних та контекстуальних термінів
- 4.Проаналізувати особливості використання безеквівалентної лексики та контекстуальних термінів у конкретних текстах
- 5.Розробити практичні рекомендації для перекладачів щодо ефективного перекладу безеквівалентних та контекстуальних термінів

РОЗДІЛ 1:

Теоретичні аспекти БЛ

1.1 Поняття безеквівалентної лексики.

БЗ (Безеквівалентність) це явище, що виникає при перекладі з однієї мови на іншу. Явище виникає через відсутність еквівалентів в мові перекладу, зазвичай це терміни, що мають культурне значення (національне вбрання, національна кухня і тд) Явище безеквівалентності є втіленням здатності мовного колективу своєрідно осмислювати та фіксувати прояви реальності та свідомості. Виділення особливостей цього явища в лексичних системах різних мов набуло сьогодні неабиякого значення в дослідженнях багатьох мовознавців (А.В. Волошина, Л.М. Дяченко, Н.Ф. Зайченко, О.В. Коваль-Костинська, О.Л. Паламарчук, Т.А. Космеда, М.П. Кочерган, Л.І. Машуровська, О.І. Кремльова та ін.). [1,с. 4].

БЛ згадується ще за часів давніх цивілізацій та культур. У стародавніх цивілізаціях, таких як Вавилон, Єгипет, Китай і Греція, БЗ була звичайним явищем, оскільки ці культури мали унікальні реалії та терміни, які не мали відповідників у мовах інших народів. Давньогрецький термін "ἄγων" (agon), що означає *змагання* або *боротьба*, відображав культурну значимість спортивних та драматичних змагань у Греції. Переклад цього терміну на інші мови був складним через відсутність подібних змагань у інших культурах. У період Відродження та наукової революції (XV-XVII століття) в Європі з'являлися нові наукові терміни та поняття, які не мали еквівалентів у інших мовах. Це сприяло виникненню БЗ (Безеквівалентність) в науці та технологіях. Латинське слово *gravitas*, яке означає

тяжкість або *серйозність*, не мало точного відповідника в багатьох мовах і було перенесено як термін.

Період колоніалізму також вніс значний вклад у формування БЗ. Коли європейці почали досліджувати нові континенти та налагоджувати контакти з іншими культурами, вони стикнулися з реаліями та поняттями, які не мали аналогів у європейських мовах. Термін *kangaroo* з австралійських аборигенських мов був безеквівалентним у європейських мовах і був просто запозичений.

У ХХ столітті, з розвитком масової комунікації та глобалізації, БЗ набула ще більшого значення. Слова, що описують культурні явища, традиції, та нові технології, стали важливою частиною міжкультурного діалогу. Японське слово *tsunami* (цунамі) стало міжнародним терміном, оскільки це природне явище не мало точного еквіваленту в багатьох мовах.

У сучасній лінгвістиці термін *БЗ* є відносно новим, і його визначення не завжди є однозначним, а іноді навіть і конкретним, що ускладнює його визнання як повноцінної категорії в лінгвістиці. Лінгвісти намагаються чітко окреслити межі цього терміна, порівнюючи його з іншими, більш усталеними поняттями, щоб надати йому адекватне визначення. Досліджуючи зв'язок між словом і об'єктом, вчені також прагнуть з'ясувати, чи існує цей специфічний етнокультурний шар лексики, проте особливості функціонування національно маркованої лексики в текстах залишаються на сьогоднішній день недостатньо дослідженими.

Семантична структура кожної лексичної одиниці складається з кількох елементів, відомих як семи. Семантика БЗ значною мірою визначається

історичними, культурними аспектами країни, а також діяльністю людини та її світоглядом. БЗ відображає національно-культурну специфіку мови на лексичному рівні, позначаючи ті поняття та явища, які є унікальними для національної культури і не зустрічаються в інших. Як елемент образності тексту, вона формує емоційно-експресивний підтекст, що пов'язаний з ідеоетнічним компонентом значення, займаючи важливе місце в смисловій ієрархії твору та виконуючи роль функціонально-сміслової домінанти тексту.

БЗ наявна в кожній мові. М.П. Кочерган зауважує, що БЗ, як правило, становить не більше 6-7% загальної кількості активно вживаних слів [2, с. 172]. Загалом поява БЗ зумовлена життєдіяльністю певного лінгвокультурного колективу та відбиває розбіжності між лінгвістично-понятійними кодами. Поява БЗ пояснюється також екстралінгвальними факторами. А.В. Волошина вважає, що «кожен етнос у процесі своєї життєдіяльності «олюднює» навколишнє середовище та вносить у нього специфічні риси. З плином часу виникають етнічно значущі предмети-реалії. У лексиці вони фіксуються словами-реаліями» [3, с. 57]. Критерії для виокремлення такої лексики можуть включати: по-перше, семантичний аспект, що передбачає аналіз значення слів; по-друге, граматичний аспект, який є особливо важливим для одиниць, що мають специфічні формальні характеристики; по-третє, функціонально-стилістичний аспект, де БЗ може виконувати різноманітні функції в тексті, такі як створення національного колориту або інтимізації. У поетичному тексті БЗ може стати своєрідною смисловою домінантою, що суттєво впливає на загальний зміст твору. БЗ можна визначати за допомогою таких прийомів: 1) переклад (безеквівалентна як

національно маркована лексика належить до групи, що не має відповідників у інших мовах); 2) експеримент (під час проведення психолінгвістичного експерименту до поля слів-реакцій на певне слово-стимул потрапляють одиниці, що мають національно-культурні елементи значень) [4. с 52].

Кількість безеквівалентних одиниць у тексті залежить від авторського стилю, змісту твору, часу його створення та ряду інших факторів. При вивченні безеквівалентності конкретних лексичних елементів важливо враховувати їхнє використання в поетичних творах. Національно-культурний аспект семантичної структури окремих безеквівалентних лексем є суттєвою складовою змісту тексту, тому частота їх вживання також виступає визначальним чинником. Вживання слів у різних контекстах може свідчити про традиційність їх використання. У процесі дослідження безеквівалентності мовознавці намагаються відокремити це явище від інших, а також, порівнюючи його з такими поняттями, як «лакуна», «реалія», «фонова лексика», «екзотизм», «варваризм», «колорит», «національно маркована лексика», «етнографізм», «вокалізм» та іншими, надати чітке визначення безеквівалентній лексиці.

Відсутність єдиної точки зору на класифікацію національно маркованої лексики спричиняє виникнення численних термінів, які застосовуються в лінгвістичній практиці для опису лексичних одиниць, що містять культурний елемент у своїй семантиці. Така ситуація ускладнює адекватне розуміння системи лінгвістичного позначення БЗ.

Особливості об'єкта даного дослідження, яким є БЗ, потребують детального уточнення згаданих термінів та виявлення основних відмінностей між ними. У

процесі розмежування виявляються певні розбіжності в розумінні цього важливого поняття, а також деяка неоднозначність у поглядах лінгвістів щодо його інтерпретації.

Відсутність єдиного підходу до класифікації національно маркованої лексики призводить до появи численних робочих термінів у лінгвістичній практиці, які використовуються для опису лексичних одиниць, що містять культурний компонент у своєму значенні. Це, в свою чергу, ускладнює правильне сприйняття системи лінгвістичних позначень БЗ. Специфіка цього дослідження, яке фокусується на безеквівалентній лексиці, вимагає уточнення цих понять та виявлення основних відмінностей між ними. У процесі цього розмежування виявляються певні розбіжності в розумінні даного ключового поняття, а також різноманітність підходів лінгвістів до його інтерпретації.

Марія Пилип'юк стверджує, що не можна визначити ні повну еквівалентність, ні повну безеквівалентність лексичних одиниць. «Як безеквівалентні слова, так і фонові – не абсолютна категорія, а відносна. Говорити про те, чи можна певне слово назвати безеквівалентним, припустимо лише стосовно якоїсь мови. При цьому нерідко трапляється, що слово, яке є безеквівалентним порівняно з лексикою мови Б, виявляється повністю еквівалентним у застосуванні до мови В. Це ж справедливо, якщо мати на увазі фонові слова» [6, с. 45].

Вони також відмічають певну спільність безеквівалентної та фонові лексики, оскільки обидва класи «відрізняються від відповідних іншомовних слів, тому що відображають специфіку національної культури» [6, с. 45]. Подаючи

класифікацію, вони не розмежовують поняття безеквівалентність та фоновість лексики, вживають термін БЗ замість фонова лексика і навпаки.

Кожна мовна одиниця має свою форму та зміст. Звукова оболонка слова відома як лексема. Ознаки та критерії, які визначають, чи включається об'єкт до певного лексичного поняття, називаються семантичними ознаками. Наприклад, семантичні ознаки слова "стіл" включають: 1) меблевий виріб (продукт людської діяльності, призначений для побутового використання); 2) плоска горизонтальна поверхня (стілниця, на якій можна розміщувати різні предмети); 3) підтримується опорою (має ніжки або іншу конструкцію, що забезпечує підтримку стільниці); 4) призначений для сидіння за ним (використовується для прийому їжі або роботи); 5) зазвичай розрахований на кілька осіб (може бути використаний декількома людьми одночасно).

Самостійність лексичного поняття, його відносна незалежність від лексеми видні в тому, що людина, яка вивчає англійську мову, зовсім не повинна виробляти в своїй свідомості нове поняття, щоб адекватно користуватися словом book. Слова, лексичні поняття яких є міжмовними, називаються еквівалентними: вони легко перекладаються, і при їх засвоєнні цілком допустиме семантичне перенесення.

Навпаки, слова, план змісту яких неможливо зіставити з якими-небудь іншомовними лексичними поняттями, називаються безеквівалентними [6, с. 42].

Р.П. Зорівчак визначає БЗ, порівнюючи з реаліями, що є, на її думку, «моно- і полісемантичними одиницями, основне лексичне значення яких уміщує традиційно закріплений комплекс етнокультурної інформації, чужої для

об'єктивної дійсності мови-сприймача» [6, с. 58]. Вона вважає, що це поняття значно ширше, ніж семантичне поле поняття «реалія», що відповідає лише випадкам лексико-предметної безеквівалентності. Очевидно, всі реалії входять у обсяг БЗ певної мови. Але до цієї лексики належить також частина прислів'їв і приказок, окремі лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення, що пов'язані з відмінностями в сегментації довколишнього світу окремими мовними колективами, та інші випадки лексико-семантичної безеквівалентності [6, с. 65]. М.П. Кочерган говорить про спільність понять «безеквівалентність» та «лакуна». З цього приводу він, зокрема, зазначає: «У науковій літературі терміни БЗ і лакуни часто вживаються як синонімічні і трактуються як слова, що відсутні в певній мові» [2, с. 42].

Роксолана Зорівчак зазначає, що термін БЗ «трапляється в багатьох авторів, які трактують його по-різному: як синонім «реалії», дещо ширше – як слова, відсутні в іншій культурі та в іншій мові, дещо вужче – як слова, характерні для нашої дійсності, і, нарешті, просто як неперекладні на іншу мову слова» [6, с. 41]. Усе-таки вона відмежовує поняття БЗ від реалії, але вважає, що реалії входять, як самостійне коло слів, у межі БЛ. Слово може бути реалією щодо багатьох мов, а безеквівалентним – переважно у межах даної пари мов, тобто, як правило, список реалій даної мови буде більш-менш постійним, водночас словник БЗ виявляється різним для певних пар мов [6, с. 43].

Так, Т.А. Космеда вважає, що необхідно з'ясувати також співвідношення понять БЗ, екзотизм та етнографізм. Етнографізм, як правило, не належить до запозиченої лексики. Цей термін уживається на позначення явищ культури,

предметів побуту, традицій народу щодо тієї мови, у якій вони є первинними [7, с. 61].

Саме завдяки безеквівалентній лексиці як одному з вагомих показників національно-мовної своєрідності етнічної спільноти спостерігаємо не тільки відмінності в називанні фрагментів дійсності, а й особливості культури взагалі, умови життя носіїв тієї чи іншої мови. У зв'язку з цим постають питання, зокрема, як упізнати БЗ та які групи безеквівалентних одиниць можна виділити в лексичному складі мови. А. Бронська, розглядаючи особливості лінгвокраїнознавчого аспекту у викладанні української мови як іноземної, пише: «Серед слів з культурним компонентом є БЗ, тобто слова, які неможливо семантизувати за допомогою простого перекладу. Близькими до БЗ є також слова, що збігаються у двох мовах своїми денотатами (тобто об'єктивним змістом), але не збігаються своїми конотатами (тобто емоційно-естетичними асоціаціями). Так, слово *калина* можна перекласти іншими мовами, але для українця воно наповнене особистими спогадами і пов'язане з національною ментальністю. Такі слова автори називають конотативними» [8, с. 43].

У підсвідомості кожної людини існує, так би мовити, екстралінгвальний план, який дозволяє поєднувати в одне ціле слово та предмет, слово та явище, слово та думку (ідею) і тим самим дозволяє виділити національні особливості слова. Кожне слово – багатопланова картина, що відображає життя країни, суспільства, етносу. Те, що в мові існує слово-еквівалент назви певного предмета, поняття чи явища, зовсім не означає однозначності цього слова. Важливу роль тут відіграють ще екстралінгвальні плани. Накладаючись, вони можуть і не збігатися.

Там, де спостерігаються розбіжності, говорять про наявність безеквівалентних елементів.

На думку Кочергана М.П., «умови життя та побуту народу сприяють виникненню понять, що принципово відсутні у носіїв інших мов. Відповідно, в інших мовах немає й однослівного словникового еквівалента для їх передачі» [2, с.71].

Вивчаючи концептуальні засади терміна в лінгвістиці, можна дійти висновку, що безеквівалентна лексема є специфічною мовною одиницею, яка відображає національно-культурну ідентичність мови на лексичному рівні та вказує на явища, притаманні лише одній культурі, але відсутні в інших. Ця лексика є важливим елементом образності тексту, вона містить емоційно-експресивний підтекст, що пов'язаний з ідеоетнічним аспектом значення. Вона слугує для позначення понять і реалій, які не мають точних лексичних аналогів у соціокультурних контекстах інших мов, з якими порівнюється вихідна мова.

Специфіка БЗ полягає в її: 1) семантиці. БЗ належить до національно маркованої лексики досліджуваної мови. У структурі лексичного значення безеквівалентних одиниць завжди наявна сема «національне» (етнічне, фольклорне, символічне); 2) конотації. Семантика безеквівалентної лексеми поширюється на контекст (сміслові оточення) цієї одиниці в тканині тексту та весь смисл-зміст твору. БЗ сприяє створенню етнічної картини світу; 3) функціонуванні. В ієрархії смислу тексту БЗ виконує функцію домінанти; 4) іншомовних лексичних відповідниках. Поява БЗ у тексті нашоує реципієнта на розуміння етнокультурної приналежності твору. Наявність іншомовної БЗ у тексті

створює специфічні умови для сприйняття. Текст починає функціонувати, таким чином, як феномен на межі двох культур.

Р.П. Зорівчак визначає БЗ як лексичні одиниці, що не мають словникових еквівалентів в одній з мов, що зіставляються, або через відсутність в суспільній практиці носіїв відповідних реалій, або через відсутність лексичних одиниць, що позначають відповідні поняття. [6, с. 19]

Пітер Ньюмарк, розглядаючи питання про БЗ, пропонує звузити її, виключивши з поняття ті слова, яким знайдена відповідність в практиці перекладу. Автор пропонує інше трактування поняття БЗ і визначає його як «лексичні одиниці (слова і стійкі словосполучення) однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. [14, с. 94] Сюди відносяться особисті імена, географія назви, назви установ, організацій, що не мають постійних відповідностей в лексиконі іншої мови.

Отже, частина БЗ, отримавши стійкі відповідності в перекладі (і тим самим, позбувшись поняття безеквівалентності), в той же час не втратила яскравого культурного компоненту, який виражається в конотативних значеннях слів, не завжди співпадаючих в різних мовах. Близькі до БЗ слова, співпадаючі в двох мовах своїми денотатами, але не співпадаючі своїми конотатами, Зорівчак Р.П називає конотативними [6 с. 30]. БЗ, як зазначає А.В. Суперанська, головним чином, виявляється серед «неологізмів, серед слів, які називають специфічні поняття і реалії, і серед маловідомих імен і назв, для яких треба створювати оказіональні відповідності в процесі перекладу» [7, с. 468]. А.В. Суперанська також відносить до БЗ імена, прізвиська тварин, географічні назви, назви рослин,

історичних подій, документів, організацій, партій, символів, транспортних засобів та інші [7, с. 512]. Зорівчак Р.П вважає, що до складу БЗ входять, окрім реалій, терміни, вигуки, звукоімітації, екзотизми, аббревіатури, звернення, фразеологізми [6, с. 43].

Безеквівалентними граматичними одиницями, з точки зору Бронської А.А, «можуть бути як окремі морфологічні форми (герундій) і частини мови (артикль), так і синтаксичні структури (абсолютні конструкції)» [8, с. 148]. Як і відповідності, безеквівалентні одиниці виявляються лише у відношенні до однієї з двох мов, які аналізуються. Ми зазначаємо це, тому що одиниці іноземної мови, безеквівалентні у відношенні до даної перекладацької мови, можуть мати регулярні відповідності в інших мовах. У межах БЗ реалії виділяються в окрему перекладознавчу категорію, і належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць. Аналіз існуючих визначень реалії дозволяє виділити дві основні точки зору на розуміння цього явища – екстралінгвістичну та лінгвістичну. Прихильники екстралінгвістичного підходу розглядають реалію як «суто позамовне явище, визначаючи її як факти, пов'язані з подіями суспільного та культурного життя країни, особливостями її державного ладу, історією її народу» [2, с. 68]. У працях представників лінгвістичної течії релевантним критерієм виділення реалії вважається її «яскраво виражений національно-культурний колорит, співвіднесеність з об'єктивною реальністю, відображеною в свідомості конкретної лінгвокультурної спільності і, як наслідок цього, відсутність відповідностей в інших мовах» [2, с. 69].

1.2 Класифікація безеквівалентних термінів

БЗ визначають як лексичні одиниці будь-якої мови, які на якомусь етапі не мають готових еквівалентів у лексиці іншої мови, Також БЗ позначає реалії, характерні для вихідної мови і незнайомі у цільовій. Варто зазначити, що явище безеквівалентності існує всередині певної мовної пари і застосовується в перекладі тільки в одному напрямку. З цього можна зробити висновок, що, якщо слово є безеквівалентним в одній мові, це не означає, що воно буде таким в іншій. Таким чином, не можна асоціювати явище БЗ з чимось неперекладним. Лексична безеквівалентність є результатом різних точок зору в різних культурних і етнічних спільнот. Це пояснюється тим, що мова перекладу не завжди фіксує те, що фіксується в мові оригіналу. Тому немає можливості дібрати еквівалент того самого рівня. Явище, коли лексична одиниця позначає щось, що добре відоме для носіїв мови оригіналу, але мало відоме носіям мови перекладу визначається як реалія. Це явище, характерне для матеріального і духовного життя народу і відсутнє в інших культурах, а як наслідок і мовах. На певному відрізку часу безеквівалентними можуть виявитися також ті чи інші науково-технічні терміни. Потім, з поширенням інформації про науково-технічні нововведення, вони отримують еквіваленти в інших мовах.

Основними причинами безеквівалентності вважаються: 1. відсутність предмета або явища в певному етносі (речова безеквівалентність); 2. відсутність в мові схожого поняття (лексико-семантична безеквівалентність); 3. різниця лексико-семантичних характеристик (стилістична безеквівалентність). Пітер Ньюмарк користується терміном *реалія*, визначаючи його як позначення слів, які називають елементи побуту та культури, історичної епохи і соціального ладу,

державного устрою та фольклору, тобто специфічних особливостей народу, країни, які далекі для інших народів і країн. Вони також розмежовують поняття *реалія* і *БЗ*: дослідники виключають з терміну «реалія» власні назви, розглядаючи їх як самостійний клас БЗ”[14.с.151]. Беручи до огляду такі слова національної культури як *козацтво* або “гостинність”, які не мають еквівалентних перекладів в тій чи іншій країні, вчені відносять їх до БЗ і екзотизмів. Тим самим дослідники виділяють «екзотизми» в окрему групу БЗ.

Термін «безеквівалентність» також вживає Р.П Зорівчак, зазначаючи, що до його складу входять слова та стійкі словосполучення з вихідної мови, які не мають відповідників у цільовій мові у вигляді лексичних одиниць. Дослідниця класифікує безеквівалентність на кілька типів. Перший тип — це слова-реалії, безеквівалентність яких зумовлена відсутністю у практичному досвіді носіїв мови термінів для позначення певних предметів або явищ. Існують також випадкові безеквіваленти, які позначають предмети та явища, знайомі носіям іншої мови, але з якихось причин не мають назв. Тимчасово безеквівалентні терміни, за своєю суттю, подібні до слів-реалій, оскільки їх безеквівалентність викликана нерівномірним розподілом наукових і соціальних досягнень, внаслідок чого ці слова потрапляють до цільової мови як неологізми. Після асиміляції такі терміни стають частиною її словникового запасу. Структурні екзотизми, в свою чергу, подібні до випадкових безеквівалентів, оскільки явища та предмети, які вони позначають, існують у практичному досвіді носіїв мови перекладу, але також не мають власних назв. Відмінність між цими категоріями полягає в специфіці їхнього походження та використання.

Причиною безеквівалентності цих лексичних одиниць є відсутність у практичному досвіді носіїв мови перекладу предметів та явищ, а разом з цим, і понять, які означають ці слова. Англійський термін *tea time*, цей термін позначає традиційний час для вживання чаю, цей термін маловідомий для української культури. Або слово *Bobby*, це неофіційна назва поліцейського в Британії. Так і для британської або для інших культур, маловідомими є українські слова такі як *писанка*, що означає великоднє яйце розписане в традиційному стилі або *вишиванка* традиційне українське вбрання. За своєю природою вони подібні до *слів-реалій*. Їх безеквівалентність зумовлена нерівномірним розповсюдженням досягнень в галузі науки, техніки і в соціальній сфері, у результаті чого нововведення, які наявні у практичному досвіді носіїв мови оригіналу, певний час можуть бути практично невідомими для носіїв мови перекладу. З часом ця невідповідність зазвичай нівелюється, і еквівалент з'являється також і у мові перекладу. Англійське слово *selfie* (фото самого себе) значення цього слова можна передати на українську за допомогою транслітерації або описового перекладу, або іспанське слово *futbolista* (футболіст) значення можна передати за допомогою транслітерації. Ці поняття означають предмети і явища, які наявні у практичному досвіді як носіїв мови оригіналу, так і носіїв мови перекладу, але в мові перекладу з деяких причин не отримали свого еквівалента. Так, в українській мові нема еквівалента до слова *Serendipity* – відчуття щастя від випадкового відкриття чогось приємного. Або відповідника до слова *Wanderlust* – сильне бажання подорожувати та відкривати нові місця. Так як в англійській відсутні еквівалентні

поняття до українських слів *зозуля* – птах, який символізує весну та кохання. Або *пролісок* – рослина, що квітне весною під снігом.

Структурні екзотизми – це група безеквівалентних лексичних одиниць МО схожа з випадковими безеквівалентами тим, що предмети і явища, які вона означає, наявні також і у практичному досвіді носіїв МП, але також не мають в ній еквівалентів. Відмінність же структурних екзотизмів від випадкових безеквівалентів полягає у тому, що МП просто не має тих засобів, які були б аналогічними засобам МО та дозволяли б створити достатньо компактне найменування для згаданих предметів та явищ. Структурні екзотизми виникають, коли в мові перекладу відсутні засоби для компактного вираження певних понять або концепцій, які є наявними у мові оригіналу. Ці лексичні одиниці можуть бути складними або специфічними термінами, які важко адаптувати або перекласти без втрати смислу. *Schadenfreude* – це слово означає задоволення від нещастя або невдачі іншої людини. Українська мова не має точного еквівалента для цього поняття, тому для передачі цього поняття потрібно використовувати описові вирази. *Dépaysement* – це відчуття відсутності звичного середовища або відчуження в новому місці. Українська мова може використовувати описові вирази для передачі цього поняття. О.О Іванов виділяє наступні 3 типи БЗ: 1. Реферанційно БЗ, що включає в себе терміни, індивідуальні авторські неологізми, семантичні лакуни, слова широкої семантики, складні слова. 2. Прагматично-БЗ, що включає в себе різні відхилення від мовної норми, іншомовні вкраплення, аббревіатури, слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, вигуки, асоціативні лакуни. 3. *Альтернативно-БЗ*, що вміщає власні назви, звертання, фразеологізми і реалії.

Що стосується *реферанційно-БЗ*, доволі часто в перекладацькій практиці зустрічаються випадки різновиду реферанційних значень лексичних одиниць, вихідної та цільової мов, не дивлячись на те, що в більшості перекладів реферанційне значення слів передається в повній мірі. Такі відмінності можуть виникати через наступні причини: 1. Відсутністю у цільовій мові слова, яке б мало аналогічне реферанційне значення, що й в оригіналі. 2. Неповним збігом реферанційних значень лексичних одиниць у мові оригіналу та перекладу доволі часто перекладач може зіткнутись з так званими авторськими неологізмами або семантичними лакунами. Під авторськими неологізмами розуміють слова і вирази які створюються автором для опису нового поняття, предмету або явища. Перш за все важливо розуміти, що ці неологізми створюються одним автором в одному тексті і не існують поза ним, більше того вони несуть певне смислове навантаження в творі, впливаючи на його художню структуру. Хоча такі неологізми доволі часто зустрічаються в перекладацькій практиці перекладачам важко дається їх переклад тому що такі неологізми є повністю безеквівалентними.

Семантичні лакуни означають відсутність у цільовій мові відповідної лексичної одиниці для позначення конкретного поняття, яке наявне у мові оригіналу. Це явище виникає через культурні, соціальні або історичні відмінності між народами, що говорять різними мовами. Семантичні лакуни зумовлюють складнощі при перекладі, оскільки неможливо знайти прямий еквівалент у мові перекладу. У таких випадках перекладач змушений вдаватися до описового перекладу, пояснюючи значення терміну через детальний опис або використовуючи аналогії. Англійські слова *privacy* або *pub* не мають точних

відповідників в українській мові. *Privacy* часто перекладається як *приватність* або *особистий простір*, однак жоден із цих варіантів не повністю відтворює широке значення цього терміна, яке включає не лише фізичну, але й інформаційну та емоційну складову. Так само *pub* у британському контексті відображає не просто *бар* або *паб*, а є важливим соціокультурним інститутом, що потребує додаткових пояснень для повного розуміння. Такі лакуни вимагають від перекладача творчого підходу та глибокого розуміння обох мов і культур. Переклад не обмежується пошуком лексичних відповідників, а часто вимагає передачі цілого комплексу культурних і соціальних уявлень, що робить процес складнішим, але водночас цікавішим. Крім того, іноді доводиться вводити нові терміни або запозичення для того, щоб подолати лакуну, особливо в сучасних текстах, де нові поняття виникають швидше, ніж їхні еквіваленти встигають з'явитися в інших мовах. Ця лексика пов'язана з явищем розбіжності прагматики лексичних одиниць вихідної та цільової мови. Найбільшу групу такої лексики складають відхилення від загальномовної норми. До них відносяться різні види діалектизмів, вульгаризмів, жаргонізмів, які не є загальномовною нормою і не мають прагматично-адекватних еквівалентів в українській мові. Також, до цієї групи належать вільні висловлення усного мовлення (сленг). Іншомовні вкраплення – це слова або вирази, що є чужими і передаються за допомогою графічних і фонетичних засобів мови-оригіналу, тобто без будь-яких морфологічних і синтаксичних змін. Найчастіше автор вводить у текст такі слова, щоб додати колориту, атмосфери, відтінку комічності або ж іронії. Якщо іншомовне вкраплення використовується для передачі колориту країни або

національно-культурної приналежності мовця, у мові перекладу воно буде відображено в своїй оригінальній формі. Для повного розуміння іншомовних вкраплень в тексті перекладач використовує виноски.

До *альтернативної-БЗ* може належати лексика, яка в залежності від того, який спосіб перекладу було обрано перекладачем, може бути *референційно-безеквівалентною* або *прагматично-безеквівалентною*. Сюди можна віднести власні назви, реалії, фразеологізми і звертання. До групи власних назв входять імена, прізвища, імена по батькові, прізвиська, назви компаній, географічних об'єктів, журналів, фільмів. Окрім власних назв безеквівалентними можуть бути і звертання. Здебільшого всі власні назви функціонують і у ролі звертань, а отже мають еквіваленти. Однак існують винятки, які включають назви посад. Розмовно- неофіційні звертання часто також є безеквівалентними. Вони можуть відтворюватися за допомогою більш нейтральних звертань або взагалі опускаються. Фразеологізми – це стійкі поєднання слів, значення яких не дорівнює значенню суми їх складових. Такі сполуки втрачають свій сенс, якщо втрачається будь-який із компонентів. Фразеологічні одиниці вихідної мови передаються своїми аналогами в мові перекладу. Однак нерідко оригінальні фразеологізми не мають точного еквівалента, а подекуди і взагалі жодного. У таких випадках, перекладач повинен вдатися до пошуку інших нефразеологічних засобів для того, щоб правильно передати значення. Існує кілька способів перекладу фразеологічних одиниць оригіналу: 1. фразеологічний еквівалент – у цьому випадку у мові перекладу є подібний фразеологізм, що співпадає за всіма параметрами з фразеологічною одиницею оригіналу. За використання таких відповідників

зберігається весь комплекс значень одиниці, що перекладається. 2. фразеологічні аналоги, тобто застосування стійкої одиниці українською мовою, що за значенням відповідає оригіналу, але відрізняється від нього повністю або частково за образним компонентом. 3. третій тип фразеологічних відповідників створюється шляхом калькування іншомовної одиниці. 4. описовий переклад, тобто переклад шляхом передачі сенсу вихідного фразеологізму вільним словосполученням. Описовий переклад застосовується тоді, коли в цільовій мові відсутні еквіваленти або аналоги, а калькування призведе до утворення звороту, що у мові перекладу звучатиме неприродно.

Переклад як особливий вид мовної діяльності являє собою складне і багатогранне явище, різні сторони якого привертають увагу літературознавців, психологів і лінгвістів. Сучасна лінгвістична теорія перекладу трактує переклад як особливу форму міжмовної комунікації в усій сукупності власне мовних та екстралінгвістичних факторів. При цьому в перекладознавстві науково обґрунтовано і доведено, що переклад як особливий тип комунікації не може не зазнавати впливу прагматичних категорій мови. Більшість теоретиків перекладу вважають, що «врахування прагматичного фактору є необхідною умовою досягнення повної перекладацької адекватності». [2]

Фонові знання формуються на основі реалій, які, будучи специфічними для певної нації, створюють значні труднощі в процесі міжмовної та міжкультурної комунікації. Питання, пов'язані з реаліями, що містяться в художніх текстах, викликають особливий інтерес. Протягом останніх півстоліття реалії стали предметом глибокого дослідження. Проблеми, що стосуються визначення терміна

"реалія" та загальної класифікації методів їх перекладу, неодноразово обговорювалися в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців у сфері перекладознавства. У теоретичних дослідженнях перекладу робилися спроби класифікувати реалії за різними критеріями.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що більшість фахівців у галузі перекладознавства, які досліджують реалії, підкреслюють важливість врахування прагматичних аспектів під час перекладу цих лексичних одиниць. Серед таких прагматичних аспектів можна виділити: національні особливості та фонові знання адресата перекладу, функціональну роль реалії в конкретному контексті, а також жанрово-стилістичні характеристики матеріалу. Врахування прагматичних факторів необхідне тому, що вони, на думку Юджина Найди, можуть розглядатись як «найбільш важливі фільтри, які визначають не тільки спосіб реалізації процесу перекладу, але і сам об'єм інформації, що передається» [12, с. 31].

Врахування всіх прагматичних аспектів під час перекладу дозволяє не лише виявити певні закономірності, що визначають вибір конкретних методів перекладу, але й значно глибше дослідити спектр перекладацьких стратегій прагматичної адаптації, які застосовуються для адекватної передачі значень безеквівалентних лексичних одиниць.

Реалії, як елементи БЗ, створюють найбільші виклики під час перекладу. Основна складність полягає в тому, що для їх адекватного перекладу не існує прямих відповідників, які б не лише передавали специфічну інформацію, але й відображали національний колорит, а також мали б аналогічні емоційні, смислові та стилістичні конотації, що супроводжують ці реалії в оригінальному тексті.

Таким чином, при здійсненні перекладу необхідно враховувати прагматичне значення, тобто ту функціональну роль, яку реалія виконує в конкретному контексті.

Очевидно, всі реалії входять в обсяг БЗ певного бінарного зіставлення [13, с. 107]. Але ж до її складу входить також частина прислів'їв та приказок, окремі лексеми надзвичайно місткого семантичного наповнення, та інші випадки лексико-семантичної безеквівалентності.

Окремі автори зараховують до реалій географічні назви, власні імена та прізвища [14, с. 28]. Але ж річ у тім, що при трансляційному перейменуванні реалій застосовують різні способи: транскрипцію, транслітерацію, калькування, а географічні назви, власні імена та прізвища можна при перенесенні на ґрунт мови-споживача лише більш або менш вдало транскрибувати чи транслітерувати.

Зорівчак Р.П вважає, що «реалії входять як самостійне коло слів до БЗ. Частково покривають коло реалій, але з цим частково виходять за межі БЗ терміни, вигуки, екзотизми, абрєвіатури, звернення, відступлення від літературної норми; із реаліями стикаються власні імена і фразеологізми. В тих же межах БЗ значне місце займають слова, які б ми назвали власне безеквівалентною лексикою – це одиниці, які не мають лексичних відповідностей в перекладацькій мові» [6, с. 43].

Болгарські вчені визначають ще один момент, який відрізняє реалію від безеквівалентного слова: «в загальних рисах слово може бути реалією у відношенні до всіх або більшості мов, а безеквівалентним – переважно в рамках даної пари мов, тобто, як правило, список реалій даної мови буде більш або менш

постійний, який не залежить від перекладацької мови, в той же час, як словник БЗ, опиниться різним для різних пар мов» [6, с. 43].

Реалія – елемент культури, під яким розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей суспільства, що історично склалась на основі економічного базису [14, с. 463]. У кожній мові є терміни, які не вирізняються серед інших, але їх переклад може бути досить складним. Це зумовлено тим, що реалії – це специфічні слова або назви, які відображають особливості духовної та матеріальної культури певного народу. Реалії виконують роль позначень для предметів, понять, характерних рис конкретного географічного регіону, матеріальних аспектів життя, а також соціально-історичних характеристик окремих людей, націй, країн чи племен, що формує унікальний національний, місцевий та історичний колорит. Такі слова не мають точних відповідників в інших мовах. Важливо бути уважним, щоб не плутати реалії з термінами, оскільки між цими поняттями існує суттєва різниця. Проте деякі реалії можуть бути важко відрізнити від термінів, оскільки останні іноді можуть бути пов'язані з унікальними референтами. Більше того, терміни, як і реалії, не мають ідеографічних синонімів і є частиною лексико-семантичної системи літературної мови. На відміну від реалій, терміни можуть бути інтернаціональними і притаманні художньому стилю, тоді як реалії можуть використовуватися в будь-якому стилі мови. У 1952 р. Ларрі Венутті представив таке визначення реалії: «Терміном «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і мовах інших народів» [15, с. 24].

Сучасний аналіз вказаної дефініції виявляє її недостатню чіткість, що потребує певних уточнень. По-перше, терміни, які належать до сфери лексичної номінації, не можуть мати *еквівалентів у побуті*, оскільки їм відповідають конкретні денотанти – предмети та явища. По-друге, реалія є варіативною категорією, що пов'язана з процесом переважно бінарного зіставлення мов на лексичному та фразеологічному рівнях. Венутті без достатніх підстав розширює поняття реалій, включаючи до цієї категорії прислів'я. Окремі елементи прислів'я, безперечно, можуть відображати реалії, проте як цілісна структура, завдяки своєму узагальненому та абстрактному характеру, воно не має прямого відповідника, що співвідноситься з конкретним денотантом у позамовній дійсності. Таким чином, прислів'я не може бути класифіковане як реалія. Те, що реалії виникають у загальнонародному процесі словотворення, акцентує дефініція Мони Бейкер: «Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам». Проте автор не враховує відносності реалій, залежності їх від словникового складу мови-переймача, і в цьому хіба його визначення. Не враховано також, що реалія часто виражається полілексемними одиницями [16, с. 94].

Значним поступом в опрацюванні реалій в українському перекладознавстві є праці В.В. Коптилова. У визначенні реалій учений акцентує передусім чинник міжмовного зіставлення. Так, у праці «Актуальні питання українського художнього перекладу» В.Коптилов називає реаліями «слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу» [7, с. 195].

У філологічній літературі термін "діалектні реалії" має два основних значення. Він може вказувати на слова, що описують предмети та явища, притаманні певному регіону, або на діалектні назви, які використовуються для загальнонародних об'єктів чи понять. Розглядаючи часові реалії, пов'язані з Масляницею та Масницею, можна зауважити, що їх семантика є конвергентною: обидва терміни позначають одне з найпоетичніших календарних дійств, що має коріння в давніх традиціях. Як і всі діалектизми, такі реалії є лінгвостилістичною категорією. У художньому тексті вони швидко набувають нових смислових і естетичних відтінків, різко контрастуючи з літературно-нормативною структурою, що робить їх значущими та виразними. При перекладі важливо дотримуватися обережності щодо діалектних реалій, оскільки вони часто містять у собі пам'ять тисячоліть і відлуння далеких епох, виступаючи свідками образного мислення наших предків.

Терміни та реалії мають певну семантичну та стилістичну близькість, оскільки обидва ці елементи є мовними знаками, що відображають наукові концепції в специфічних професійних сферах. Їхня взаємозалежність проявляється в тому, що деякі терміни можуть співпадати з реаліями, що призводить до виникнення термінів-реалій. Термін *борщівник* позначає рослину, яка добре відома в слов'янських культурах, що робить його терміном.

1.3 Методи перекладу безеквівалентних термінів

Переклад безеквівалентної та контекстуальної лексики є одним із найскладніших викликів у роботі перекладача, оскільки ці терміни не мають прямих відповідників у мові перекладу. Такі терміни можуть описувати унікальні явища, специфічні для культури, історії, географії або суспільних реалій тієї країни, де використовується мова оригіналу. Для адекватної передачі змісту перекладач повинен не лише віднайти точний еквівалент, а й зберегти культурну та контекстуальну цінність терміну. Серед методів, які допомагають розв'язати це завдання, використовуються описовий переклад, транскрипція, транслітерація, гіперо-гіпонімічна заміна, а також заміна реаліями мови перекладу. Описовий переклад дозволяє розкрити значення терміну через його детальний опис, тоді як транскрипція та транслітерація використовуються для передачі термінів, пов'язаних із власними іменами, топонімами або іншими культурними реаліями. Кожен із цих методів має свою специфіку: деякі з них акцентують увагу на збереженні звукової форми слова, інші – на точному відтворенні змісту або адаптації терміна до культурних особливостей мови перекладу. Вибір методу залежить від мети перекладу та контексту тексту, адже від цього залежить, наскільки зрозумілим і близьким буде перекладений текст для читача.

1.3 Основні методи перекладу БЗ

Транслітерація

Транслітерація – це процес передачі письмових символів з одного алфавіту в інший, зберігаючи при цьому оригінальне написання слова, а не його звучання, що відрізняє її від транскрипції, яка фокусується на передачі звуків. Цей метод

широко використовується в наукових, академічних і юридичних текстах для точного представлення назв місць, імен і термінів, що можуть бути незнайомими для читача. Кириличне *Kuiv* транслітерується як *Kyiv*, а *Москва* – як *Moscow*, що дозволяє зберегти оригінальне написання та запобігти плутанині у випадках, коли терміни мають міжнародне визнання. Транслітерація має численні переваги, зокрема простоту і точність, проте вона може не передавати фонетичні особливості терміна, що іноді призводить до непорозумінь, особливо коли читач не знає, як правильно вимовляти трансліероване слово. Існують різні системи транслітерації, які регулюють, як повинні виглядати трансліеровані слова, і ці системи можуть варіюватися між країнами та організаціями, що може призводити до розбіжностей у написанні одного й того ж терміна. Система, рекомендована Бібліотекою Конгресу США, може мати різні правила, ніж міжнародна система ISO 9. Транслітерація також стала важливим інструментом у контексті глобалізації, сприяючи точності в міжнародних угодах, контрактах і рекламних кампаніях. У сучасному світі, де інформаційний обмін відбувається швидко і безмежно, транслітерація стає критично важливою для забезпечення зрозумілості й уникнення юридичних або культурних непорозумінь. У культурних або художніх текстах транслітерація може допомогти зберегти ідентичність і атмосферу оригіналу, підкреслюючи важливість правильного використання цього методу для досягнення високоякісного перекладу. Зокрема, у літературі та мистецтві, де імена персонажів або місць можуть нести значення, пов'язане з культурними чи історичними аспектами, транслітерація сприяє кращому

сприйняттю тексту читачем, а також збагачує культурний контекст перекладу, що робить його більш автентичним і достовірним.

Калькування завжди має потенціал для розкриття значення перекладного слова або фрази для читача, який не знайомий з іноземною мовою. Це пояснюється тим, що складні слова та стійкі словосполучення, які зазвичай підлягають калькуванню, часто мають значення, що не відповідає простому сумі значень їх складових частин. Оскільки калькування базується на використанні еквівалентів саме цих складових, загальне значення лексичного утворення може залишитися неясним. Обираючи метод калькування, ми замінюємо елементи слів іноземної мови їх прямими лексичними аналогами. У цьому контексті можна навести приклади калькування БЗ з англійської на українську: *Європейський Союз, референдум, Сенат, Євразійський економічний союз, президент*.

Існують наступні способи калькування: *Словотвірні кальки* – це спосіб перекладу, при якому іншомовне слово передається шляхом дослівного перекладу його складових частин, зберігаючи оригінальну структуру та значення. Цей метод калькування передбачає передачу кожного морфологічного елемента (кореня, префікса, суфікса) іншомовного слова окремо, використовуючи еквіваленти в мові перекладу. Такий підхід дозволяє утворювати нові слова на основі іншомовних моделей, адаптуючи їх до граматичних і лексичних правил мови-реципієнта: *skyscraper* калькується як *хмарочос* (хмара + чос – *той, що чіпляється до хмар*). Латинське *supermarket* як *супермаркет*. Кожен елемент слова з іншої мови перекладається і зберігається в новоствореному терміні, водночас термін стає зрозумілим у мовному контексті.

Словотвірні кальки є ефективним способом передачі нових понять і термінів у різних сферах – науці, техніці, бізнесі, культурі. Вони допомагають зберігати семантичну відповідність та оригінальну структуру, при цьому вписуючи запозичене слово в мовну систему мови перекладу.

Семантичні кальки – це метод перекладу, при якому нове значення іншомовного слова або виразу запозичується і передається за допомогою вже існуючих слів у мові перекладу. Іншими словами, семантична калька полягає в тому, що на основі іншомовного слова або фрази певне слово у мові перекладу отримує нове значення, подібне до того, яке має іноземне слово: *computer* стало використовуватися в значенні *комп'ютер* (хоча раніше слово *комп'ютер* могло означати людину, яка рахує). Слово *mouse* в значенні *комп'ютерна миша*, де вже існуюче слово *миша* отримує нове значення в українській мові завдяки технологічному контексту. Семантичні кальки дозволяють збагатити словниковий запас мови за рахунок інших мов, зберігаючи при цьому власні лексичні одиниці. Цей метод калькування активно використовується для адаптації нових понять у різних галузях, таких як наука, техніка та культура.

Фразеологічні кальки – це метод перекладу, при якому іншомовний фразеологізм (усталений вираз) дослівно перекладається на іншу мову, зберігаючи при цьому оригінальну структуру та складові елементи. Такий підхід дозволяє адаптувати іншомовні фразеологізми до мовної системи мови перекладу, зберігаючи їхнє образне значення. Фразеологічні кальки використовуються для передачі ідіом, крилатих висловів та інших фразеологічних одиниць, характерних для певної культури чи мови.

Прикладами фразеологічних кальок можуть бути англійські вирази *time is money* (час – гроші) або *blue blood* (блакитна кров), які стали вживатися і в українській мові в прямому перекладі. У таких випадках кожен компонент виразу перекладається окремо, але разом вони передають первинне значення фразеологізму. Фразеологічні кальки є важливим засобом передачі культурних особливостей, менталітету та ідіоматичності іншої мови, але їх використання потребує обережності. Іноді дослівний переклад може не сприйматися природно в мові перекладу або викликати плутанину, якщо вираз не має аналогічного культурного контексту.

Калькування фразеологізмів є способом перекладу фразеологічних виразів, який полягає в дослівному перенесенні елементів фразеологізму з однієї мови на іншу. При цьому важливо, щоб переклад передавав той самий зміст і образ, що й оригінальний вираз, а також був зрозумілим і природним для носіїв мови перекладу. Фразеологізми, як правило, є стійкими словосполученнями, що мають переносне значення, тому дослівний переклад може бути неможливим без втрати сенсу або стилістичної специфіки. Однак калькування застосовується тоді, коли в обох мовах існують схожі образні конструкції. Успішне калькування можливе лише за умови, що культурні й мовні особливості двох мов дозволяють передати ідентичні або схожі асоціації: *Time is money* – час – гроші, *blue blood* – блакитна кров, *break the ice* – розбити лід, *birds of a feather flock together* – птахи одного пір'я злітаються разом, *to kick the bucket* – відкинути відро. *To bite the bullet* – зціпити зуби: обидва вирази передають одну й ту ж ідею мужньо перенести біль або складну ситуацію. *A piece of cake* – легко як пиріг: означає щось просте і легке

у виконанні. *To spill the beans* – розкрити карти: і англійський, і український варіант передають ідею викриття секрету.

Приєм *описового перекладу* БЗ базується на передачі значення слова з іноземної мови через детальні словосполучення, які висвітлюють ключові характеристики явища, що позначається даною лексичною одиницею. Використовувати цей метод перекладу доцільно лише тоді, коли в українській мові немає відповідної реалії: Pub (традиційний британський бар), Thanksgiving (День подяки в США), Bachelorette party (дівич-вечір), Sheriff (посадова особа в американській системі правопорядку), Boxing Day (святковий день після Різдва у Великій Британії), Tea time (традиційний час для чаювання у Великій Британії), Senate (верхня палата парламенту в США), Rodeo (змагання ковбоїв, популярне в США), High school prom (випускний бал у старших класах американських шкіл), Primaries (попередні вибори в США), Tuxedo (класичний костюм для офіційних заходів), Homecoming (традиційний захід у школах і коледжах США), Thank you note (поширена практика відправлення письмової подяки), Mayflower (історичний корабель, що привіз перших паломників до Америки), First amendment (перша поправка до Конституції США, що забезпечує свободу слова).

Описовий переклад, хоча й сприяє розкриттю значення вихідної безеквівалентної лексичної одиниці, має суттєвий недолік, оскільки часто виглядає занадто громіздким і неекономним. Зазвичай перекладачі використовують комбінацію двох методів – транскрипції або калькування та описового перекладу, зазначаючи їх у виносках і коментарях. Це дозволяє поєднати стислість і легкість вираження, притаманні транскрипції та

калькуванню, з детальним розкриттям значення слова, що робить описовий переклад більш ефективним. Після того, як значення одиниці було пояснене один раз, перекладач може надалі використовувати транскрипцію або кальку, оскільки їх сенс стане зрозумілим для читача.

Гіперо-гіпонімічна заміна – це лексичний процес, що стосується використання гіперонімів (ширших понять) замість гіпонімів (вужчих понять) або навпаки, і має важливе значення в мовознавстві, зокрема в перекладі. Гіперонім – це слово з загальнішим значенням, яке охоплює більше підкатегорій, *транспорт* є гіперонімом для *автомобіль, поїзд, літак*, тоді як *собака* є гіпонімом для *тварина*. У перекладацькій практиці гіперо-гіпонімічна заміна може бути корисною для збереження значення та контексту висловлювань. Заміна специфічного терміна *горілка* (гіпонім) на *алкогольні напої* (гіперонім) може допомогти передати загальне значення без втрати інформації. Переваги цього процесу включають збереження контексту та спрощення сприйняття складних термінів, тоді як недоліки можуть включати втрату специфічності та ризик непорозуміння через надто загальні терміни. Таким чином, гіперо-гіпонімічна заміна є потужним інструментом, що дозволяє адаптувати текст відповідно до потреб аудиторії, проте вимагає обережності, щоб не втратити важливі деталі чи зміст.

Заміну словом з тієї ж тематичної групи можна розглядати як один із прийомів перекладу безеквівалентних термінів, який використовується для збереження семантичного значення оригінального слова, пропонуючи більш зрозуміле або адекватне слово в цільовій мові. Цей метод особливо корисний,

коли точний переклад терміна відсутній або коли його використання в контексті може бути неясним. Заміна передбачає використання слова, що належить до тієї ж семантичної або тематичної категорії, щоб передати основне значення оригінального терміна, що допомагає уникнути непорозумінь і забезпечує краще сприйняття. Серед переваг цього підходу можна виділити збереження значення, контекстуальність та гнучкість у виборі слів. Якщо термін *pasta* (макарони) не має прямого еквівалента в українській мові, його можна замінити на *їжа* або *страви*, що відображає тематику без втрати сенсу. Аналогічно, термін *smartphone* може бути замінено на *мобільний телефон*, що є більш загальним і зрозумілим для українського споживача. Цей підхід є важливим у наукових, технічних та художніх текстах, де терміни можуть бути специфічними і мати вузько спеціалізоване значення. У наукових роботах, заміна терміна *quantum mechanics* (квантова механіка) на *фізичні науки* може допомогти пояснити контекст для ширшої аудиторії. Проте, перекладач повинен бути уважним, щоб уникнути втрати важливих нюансів та забезпечити точність і зрозумілість перекладу. Застосування цього методу вимагає від перекладача не лише знання мови, але й глибокого розуміння теми, щоб вибрати найбільш підходяще слово, яке не тільки зберігає зміст, але й відображає культурні та контекстуальні особливості. Таким чином, заміна словом з тієї ж тематичної групи є потужним інструментом, що дозволяє адаптувати текст до потреб аудиторії, забезпечуючи точність і зрозумілість, і одночасно зберігаючи стиль і ритм оригіналу.

Заміна реалією – це прийом перекладу, що полягає в використанні терміна, який відповідає культурним, соціальним або історичним особливостям цільової

мови, замість прямого перекладу оригінального терміна. Цей метод важливий для БЗ, коли слова можуть не мати відповідників у цільовій мові через культурні відмінності, що можуть призвести до невірному розумінню контексту. Заміна реалією дозволяє адаптувати термін для зрозумілості читача, замість *Thanksgiving* (День подяки) можна використати *свято подяки* з поясненням про його традиції та значення. Переваги цього підходу включають культурну релевантність, яка дозволяє зберегти емоційний заряд оригіналу, а також зрозумілість, адже адаптоване слово або фраза робить текст більш доступним для читача. Однак є й недоліки, такі як можливість втрати специфіки, що може призвести до недорозуміння терміна або концепту, оскільки заміна може не передавати усі нюанси оригіналу. Приклади заміни реалії включають пояснення терміна *sushi* (японська страва з рису та риби) або *Halloween* як *свято всіх святих*, де важливо не лише назва, а й контекст і традиції, пов'язані з цими термінами. Заміна реалією є особливо важливою в художньому перекладі для збереження емоційного заряду та контексту, адже це дозволяє читачеві краще зрозуміти атмосферу твору. У наукових чи технічних текстах цей прийом може бути використано для пояснення термінів, які не мають прямого відповідника в цільовій мові, або для адаптації прикладів, які можуть бути незнайомими читачеві. Таким чином, заміна реалією є важливим інструментом у перекладі, що вимагає від перекладача глибокого знання як оригінальної, так і цільової мов, а також культурних нюансів, щоб забезпечити точність, зрозумілість і релевантність перекладу, що, в свою чергу, сприяє кращому сприйняттю тексту цільовою аудиторією.

Транскрипція є важливим методом перекладу безеквівалентних термінів, що полягає у передачі звучання слова з однієї мови в іншу без зміни його значення. Цей підхід часто використовується, коли в цільовій мові немає відповідного терміна або коли важливо зберегти оригінальне звучання, особливо для назв, брендів, особистих імен та термінів, що походять із специфічних культурних чи наукових контекстів. Транскрипція передбачає заміну звуків оригінального слова на відповідні звуки цільової мови, що дозволяє зберегти унікальність терміна та робить його зрозумілим для читача. Ім'я *Leonardo da Vinci* транскрибують як *Леонардо да Вінчі*, а термін *computer* – як *комп'ютер*. Цей метод адаптує терміни до фонетичних особливостей української мови, що робить їх легшими для вимови і сприйняття. Транскрипція часто використовується в юридичних, медичних, технічних і наукових текстах, де важливо точно передати назви, терміни або концепції, які не мають відповідників у цільовій мові. У науковій літературі терміни на кшталт *Homo sapiens* можуть бути транскрибовані для збереження звучання, тоді як у популярних наукових текстах часто додають пояснення, що підвищує розуміння терміна. Переваги цього методу включають збереження звучання та універсальність, які дозволяють зберегти оригінальний колорит терміна. Транскрипція також дозволяє адаптувати запозичення до граматичних і фонетичних норм цільової мови. Терміни, такі як *Google* або *Instagram*, зазвичай транскрибуються, щоб зберегти їх звучання, але водночас вони адаптуються до мовленнєвих звичок носіїв цільової мови. Однак цей метод має свої недоліки, адже транскрипція може не передавати значення терміна, що іноді призводить до непорозумінь, особливо в наукових або технічних контекстах, де точність є

критично важливою. Терміни, що стосуються нових технологій або специфічних предметів, можуть бути малозрозумілими без належного пояснення. Транскрипція може бути складною через відмінності у фонетиці між мовами. Деякі звуки в одній мові можуть відсутні в іншій, що ускладнює точну передачу. Англійське "th" не має відповідника в українській мові, тому його транскрипція може бути проблематичною. В таких випадках перекладачі часто використовують найближчі звуки для передачі терміна, що може призвести до втрати точності. Вона є особливо корисною у художніх, наукових та рекламних текстах, де важливо зберегти точність і автентичність термінів. У художніх творах цей метод допомагає передати атмосферу і колорит оригіналу, а в наукових статтях – точність і достовірність інформації. У рекламі транскрипція може використовуватися для створення впізнаваних брендів, зберігаючи їх оригінальне звучання, щоб підвищити обізнаність споживачів.

Правильне використання транскрипції дозволяє легше інтегрувати нові терміни в лексику цільової мови, роблячи їх доступними для читача. Цей метод вимагає від перекладача не лише знання мов, а й розуміння культурних контекстів, у яких використовуються ті чи інші терміни. Зокрема, важливо враховувати, що деякі терміни можуть не мати безпосередніх аналогів через культурні відмінності, і в таких випадках транскрипція може стати єдиним способом передачі терміна.

Отже, транскрипція є важливим інструментом у арсеналі перекладача, допомагаючи забезпечити точність і зрозумілість перекладу, що, в свою чергу, сприяє кращому сприйняттю тексту цільовою аудиторією. Вона також може

слугувати містком між культурами, дозволяючи зберігати зв'язок між мовами та культурними контекстами. Тому важливо, щоб перекладачі постійно вдосконалювали свої навички транскрипції та розуміння фонетичних особливостей мов, щоб забезпечити високоякісний і точний переклад.

Змішане транскодування – це метод перекладу іншомовних слів, який поєднує одночасно транскрипцію, транслітерацію і часткове перекладне калькування. Він використовується, коли перекладач стикається з термінами або власними іменами, які важко повністю адаптувати через один метод. Основна мета змішаного транскодування – зберегти баланс між звучанням і смисловим значенням терміна, а також адаптувати його до мовних норм цільової аудиторії. Цей метод часто використовується при перекладі власних імен, топонімів, назв організацій, наукових понять та культурних реалій. Воно може включати різні комбінації методів. У деяких випадках одна частина слова передається через транскрипцію (тобто за звучанням), інша – через транслітерацію (тобто за написанням), а третя – через калькування або буквальный переклад. Назва відомої соцмережі *Facebook* поєднує в собі транслітерацію першої частини *Face* і калькування другої частини *book*, тобто переклад англійського *book* як *книга* (в окремих контекстах – *бук*). Інший приклад – *Volkswagen*, де *Volks* передається шляхом транскрипції, а *wagen* буквально перекладається як *автомобіль* у багатьох мовах. У такий спосіб змішане транскодування допомагає залишити термін впізнаваним, але робить його більш зрозумілим для цільової аудиторії.

Цей метод перекладу також активно використовується при роботі з запозиченнями у різних галузях, особливо в науці, технологіях, бізнесі та

культури, коли нові терміни потрапляють у мову-реципієнт. Технологічні терміни, такі як *smartphone* (смартфон), поєднують калькування *smart* (розумний) і транслітерацію *phone* (фон). Використання змішаного транскодування сприяє збереженню автентичності терміна, водночас роблячи його доступним для розуміння в іншомовному контексті.

Цей метод також допомагає перекладачам вирішувати питання культурних реалій, адаптуючи іноземні слова до мовного середовища. Для передачі реалій, які є унікальними для певної культури, змішане транскодування може поєднувати оригінальну форму слова зі спрощеним чи уточненим елементом у мові перекладу, що допомагає читачам зрозуміти значення і зберегти культурний контекст.

Запозичення – це мовний процес, під час якого слова або вирази з однієї мови входять до лексичного запасу іншої мови. Цей метод часто використовується у перекладі безеквівалентних термінів, оскільки дозволяє перенести специфічні поняття, які не мають точних відповідників у мові перекладу. Запозичення може бути особливо корисним у таких сферах, як наука, технології, бізнес, культура та повсякденне життя, де нові терміни або концепції часто виникають і швидко поширюються. Воно грає важливу роль у розвитку мов, оскільки дозволяє їм адаптуватися до змін у культурі, технологіях та суспільстві. Вони сприяють збагаченню словникового запасу, проте можуть також викликати деякі проблеми, такі як "мовний пуризм", коли виникає суперечка щодо доцільності використання запозичених слів у мові, що може призводити до пошуку національних аналогів.

Крім того, важливо зауважити, що запозичення можуть мати різний ступінь інтеграції в мову. Деякі терміни можуть залишатися "іноземними" на слух, тоді як інші стають звичними та активно використовуються в повсякденному спілкуванні. Це залежить від того, наскільки широко вони використовуються і чи є у них природні аналоги в мові перекладу. Запозичення є важливим інструментом для забезпечення комунікації в глобалізованому світі, де культури і мови постійно взаємодіють. Ось декілька ключових аспектів запозичення:

Пряме запозичення – ефективний спосіб перекладу безеквівалентних термінів, коли в мові, на яку перекладають, немає точного відповідника. Воно полягає в перенесенні слова чи виразу з мови-джерела без змін або з мінімальною фонетичною чи граматичною адаптацією. Такий підхід часто використовується у науково-технічних та культурних галузях, де міжнародні терміни (*софтвер, маркетинг, піца*) зберігають свою зрозумілість і точність. Пряме запозичення дозволяє уникнути неточностей у перекладі і сприяє глобальній комунікації, хоча надмірне запозичення може змінювати культурну ідентичність мови, ускладнюючи її для носіїв. Проте, використання прямого запозичення має свої обмеження. У випадках, коли культура або мовна спільнота не має достатньо знайомства з мовою-джерелом, запозичене слово може викликати труднощі в розумінні або асиміляції. Крім того, для деяких термінів, особливо в галузях, де існують важливі відмінності у значеннях, пряме запозичення може призводити до непорозумінь. Англійські терміни можуть мати інші конотації або культурні контексти, що потребують додаткового пояснення або адаптації. У таких випадках краще створювати кальки або власні терміни, що більше відповідають

ментальності та структурі мови-цілі, зберігаючи при цьому зрозумілість і унікальність.

Семантичне запозичення є явищем, коли вже існуюче слово в мові-цілі отримує нове значення під впливом іншої мови, зберігаючи свою форму. Це один із способів, за допомогою якого мова збагачується новими значеннями, не потребуючи запозичення нових слів. Слово *реалізувати* в українській мові спочатку означало *втілювати в життя*, але під впливом англійського *realize* набуло додаткового значення *усвідомлювати*. Семантичне запозичення часто виникає через активну взаємодію між мовами в контексті перекладу, технічних інновацій, культурних контактів або нових суспільних явищ.

Цей процес відбувається не лише в повсякденній лексиці, але й у спеціалізованих галузях, таких як наука, техніка або економіка, де нові поняття з'являються під впливом домінуючих мов, таких як англійська. Семантичне запозичення дозволяє розширювати смисловий діапазон слів у мові-цілі без необхідності створювати нові терміни. Це робить мову більш гнучкою, даючи можливість швидко адаптуватися до нових умов, таких як технологічні зміни чи соціальні трансформації.

Однак, семантичне запозичення має й певні ризики. В деяких випадках нове значення може настільки закріпитися, що витісняє оригінальне значення слова або створює багатозначність, що може призвести до плутанини. Слово *address* має кілька значень – *адреса* і *виступ*, і під його впливом слово *адреса* в українській мові теж може набувати цих нових значень, змінюючи або розширюючи свою семантику. Попри ці ризики, семантичне запозичення є невід'ємною частиною

процесу розвитку мови, збагачуючи її та надаючи нових можливостей для вираження сучасних реалій.

Адаптація є важливим інструментом у процесі перекладу, який допомагає зробити текст або термін максимально зрозумілим і прийнятним для носіїв мови-цілі, враховуючи їх культурні та соціальні особливості. На відміну від прямого запозичення або калькування, адаптація передбачає не лише зміни в структурі чи формі слова, а й врахування контексту та особливостей нової аудиторії. Вона може включати зміну значень слів, вибір еквівалентних ідіом або навіть заміну певних культурних реалій на більш знайомі для носіїв мови-цілі. У перекладі фільмів чи літератури часто адаптують імена героїв, назви місць або навіть гумор, щоб він був більш зрозумілий для аудиторії іншої країни. Також адаптація має важливе значення у маркетингу та рекламі, де важливо, щоб повідомлення було не лише зрозумілим, але й ефективним у новому культурному контексті.

Адаптація часто використовується у випадках, коли існуючий у мові термін або вираз не має точного відповідника, але є необхідність передати певний зміст або емоційний контекст. В таких випадках адаптація дозволяє знайти найбільш близький культурний аналог, зберігаючи основне значення оригіналу. При перекладі американських чи британських комедій перекладачі можуть змінювати культурні жарти або посилання на місцеві реалії, щоб зробити їх смішними для української аудиторії. Однак, адаптація може мати і свої недоліки. В деяких випадках існує ризик, що в процесі адаптації оригінальний текст може втратити частину своєї автентичності або смислової глибини. Це часто трапляється, коли адаптуються культурно насичені терміни або явища, які не мають точних аналогів

у мові-цілі. Крім того, адаптація вимагає високого рівня знань не лише мови, але й культури, що робить її більш складним процесом, ніж простий переклад або запозичення. Але попри ці труднощі, адаптація залишається незамінним методом у міжкультурній комунікації, допомагаючи зберегти сенс і відповідність тексту в іншому культурному середовищі.

Субстантивация – це метод перекладу, який перетворює дієслова або прикметники в іменники, щоб створити термін, зрозумілий у мові перекладу. Цей процес застосовується, коли оригінальний термін не має точного еквівалента в мові, на яку перекладають, і дозволяє передати поняття, яке є важливим для науково-технічних або спеціалізованих текстів. Англійське *to investigate* перекладається як *розслідування*, а *to analyze* – *аналіз*. Субстантивация дозволяє створювати нові терміни, які закріплюються в мові як частина її термінології, адаптуючись до нових наукових або технічних реалій. Цей метод широко використовується в різних сферах, таких як медицина, інженерія, право, економіка, де важливо передати спеціалізовану лексику. В юридичній сфері англійське *to comply* може бути субстантивоване як *дотримання*, що передає ключове поняття у правовому контексті. У галузі медицини *to treat* перетворюється на *лікування*, що допомагає чітко ідентифікувати процес в українській термінології.

Перевага субстантивация полягає в її здатності створювати точні терміни, зберігаючи смисловий зв'язок із оригіналом, а також в економії слів, що є важливим у технічних та наукових текстах, де стислість і точність відіграють ключову роль. Вона також допомагає зберегти когерентність перекладу, дозволяючи мові-цілі адаптувати складні концепції з інших мов. Проте цей метод

має і свої труднощі. Нові терміни, утворені шляхом субстантивації, можуть бути складними для розуміння або незвичними для носіїв мови, що може вимагати додаткових пояснень або контексту. Також, якщо субстантивованій термін не повністю відображає оригінальний сенс, може виникати ризик втрати певних нюансів у перекладі. Незважаючи на це, субстантивація залишається важливим інструментом для перекладу безеквівалентних термінів, особливо в тих галузях, де точність і зрозумілість мають критичне значення.

Інверсія є ключовим методом у перекладі, оскільки дозволяє не лише зберегти зміст оригінального тексту, але й адаптувати його під синтаксичні, стилістичні та ритмічні особливості мови-цілі. Важливість інверсії полягає в тому, що різні мови мають різні фіксовані або гнучкі порядки слів, що безпосередньо впливає на структуру речень. Англійська мова має жорсткий порядок слів (підмет – присудок – додаток), тоді як українська дозволяє гнучкість у цьому питанні, надаючи можливість змінювати порядок слів для підкреслення певних частин речення або збереження стилістики.

Інверсія часто використовується в художніх текстах, де важливо зберегти авторський стиль та ритм. У поезії або літературних творах інверсія допомагає передати емоційне навантаження або особливу атмосферу, яку створює автор. У таких випадках перекладачі повинні дуже уважно підходити до перестановки слів, щоб передати не тільки зміст, але й художню цінність тексту. Це особливо важливо для поезії, де ритм і структура речень часто є невід'ємною частиною художнього вираження.

Інверсія відіграє важливу роль у перекладі складних технічних та юридичних текстів. У цих випадках точність і логічність побудови речення є критичними для збереження правильного значення та уникнення неправильного тлумачення. Тут інверсія може бути необхідною для того, щоб адаптувати складні синтаксичні конструкції оригіналу до правил мови-цілі, не втрачаючи важливих деталей. В юридичних текстах, де кожне слово може впливати на розуміння договору або закону, інверсія дозволяє перекласти речення максимально точно, зберігаючи при цьому юридичну логіку. Також інверсія часто використовується у рекламі та маркетингу, де важливим є не тільки передача інформації, але й створення впливу на емоційний стан аудиторії. Інверсія може допомогти створити ритмічні, емоційно забарвлені речення, які краще сприймаються носіями цільової мови. Це також допомагає адаптувати рекламні повідомлення під особливості конкретної культури або ринку.

Незважаючи на переваги інверсії, неправильне її використання може призвести до двозначності або спотворення сенсу. Це вимагає від перекладача високого рівня знань і глибокого розуміння обох мов, щоб уникнути помилок. Іноді невдалий порядок слів може зробити текст нечитабельним або заплутаним для носіїв мови-цілі. Тому інверсія потребує ретельного аналізу та правильного застосування в залежності від конкретної ситуації.

Таким чином, інверсія є важливим інструментом у перекладі, який допомагає зробити текст зрозумілим, природним і відповідним нормам мови-цілі, зберігаючи при цьому стиль, ритм і точність оригіналу.

РОЗДІЛ 2: Теоретичні аспекти контекстуальної лексики, класифікація та методи перекладу

2.1. Поняття контекстуальних термінів, їх особливості

Контекстуальні термінологічні утворення – це специфічні мовні одиниці, які набувають свого значення залежно від контексту, в якому вони використовуються. Вони можуть включати терміни, словосполучення або фрази, що мають спеціалізоване значення в певній галузі знань або професії, але їхнє значення може варіюватися в залежності від ситуації, в якій вони вживаються.

Термінологічна лексика, відбиваючи досягнення й диференціацію сучасних наукових знань, відповідаючи рівню та інтенсивності науково-технічного прогресу, характерові виробничої, суспільно-культурної, політичної й економічної діяльності народу, його взаємодії з іншими етнічними спільнотами, становить важливий компонент лексичного складу кожної розвиненої мови, яка є складною та багатогранною системою структурно-функціональних стилів [10].

На думку численних дослідників терміносистем, часто лише аналіз фактів науки і техніки, а також порівняння лінгвістичних даних із науково-технічними, а також дослідження причинно-наслідкових зв'язків між ними можуть надати повне пояснення багатьом лінгвістичним явищам, що спостерігаються в термінології. У мовознавстві сформувався підхід, який розглядає терміни як мовні інструменти науково-технічного стилю, що виникають внаслідок поняттєво-логічного мислення та наукового аналізу об'єктів реальності. Термінологія виступає як самостійний компонент будь-якої мови, який має тісний зв'язок із науковою та професійною діяльністю. Кожна галузь науки, техніки та виробництва формує

свої специфічні терміносистеми, що визначаються, в першу чергу, поняттями, які є основою професійного знання та їх вираженням через мовні засоби. Отже, мова виконує роль структурного елемента наукового знання. Як інструмент, що слугує для формування наукових теорій, законів, принципів і положень, а також для фіксації результатів науково-технічної діяльності, термінологія є невід'ємною частиною науки і техніки.

З досліджень українських і зарубіжних учених (Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.) [7] відомо, що появі наукової термінології передують період стихійного термінотворення, коли в окремих мовах накопичується достатня кількість тематично об'єднаних слів для позначення системи спеціальних понять. Історично склалося так, що наукову царину почали обслуговувати слова, які є назвами побутових понять. Вони виникли в процесі практичного пізнання світу й стали на певному етапі розвитку елементами наукової мови. У початковий період становлення тієї чи тієї наукової галузі її загальний стан і розвиток був таким, що вимагав порівняння певних понять із відповідними співіснуючими предметами навколишньої дійсності за аналогією, що стало одним із зовнішніх стимулів термінологізації слів загального вжитку. Мова науки, використовуючи загальноповживані слова, наповнює їх особливим науковим змістом, закріплює в дефініціях [17, с. 3].

На сучасному етапі розвитку суспільства й наукових знань терміни виникають шляхом переосмислення загальноповживаних слів (термінологізація), за допомогою морфологічної деривації та запозичення готових лексем з інших мов. Проблемі вивчення термінології в різних аспектах присвячена велика кількість

праць зарубіжних й українських науковців. Зокрема, у дослідженнях відомих українських та зарубіжних учених: Д'якова А.С., Кияка Т.Р., Куделько З.Б., Кочергана М.П., Верба Г.В., Ковалю Л.В. та інших – запропоновано визначення найважливіших понять сучасного термінознавства, які в подальшому знайшли своє висвітлення в розвідках Зорівчак Р.П., Жайворонок В.В., Симоненко Л.О., Мокроус О.М., Кочерган М.П. та інших. Погляди на природу терміна, його основні ознаки, відмінність від загальноживаних слів висвітлені в наукових працях українських дослідників І. К. Білодіда, Т. Р. Кияка, Т. І. Панько, І. М. Кочан, А. В. Крижанівської та інших. Структурно-семантичний потенціал терміна, його словотвірна парадигма є об'єктом зацікавлення Юджина Найді, Пітер Ньюмарка, Сюзанни Баснетт, Ларрі Венутті та інших.

Особливості опрацювання термінологічної лексики в лексикографічних джерелах (зокрема й у 11 загальномовних словниках) досліджували: Л. С. Паламарчук, В. О. Винник, В. В. Жайворонок, В. О. Балог, Л. О. Симоненко, Л. М. Полюга, Л. Г. Боярова та інші. Загальним теоретичним питанням термінології, дослідженню окремих галузевих терміносистем присвячено праці українських науковців Т. І. Панько, Л. О. Симоненко, М. П. Годованої, Л. В. Іващенко, Л. В. Туровської, Г. В. Чорновол, І. А. Ярошевич, Л. А. Халіновської, Н. Л. Краснопольської та інших. Особливості деривації термінів проаналізовано в дослідженнях К. Г. Городенської, Ф. О. Нікітіної, Л. О. Симоненко, А. С. Д'якова, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк та інших.

Однією з ключових проблем, які постійно дискутуються в лінгвістичній літературі, є проблема визначення терміна (назва походить від лат. terminus –

кінець, кордон, межа). Існують різні погляди щодо його природи. Зокрема, Верба Г.В. вважає, що термін – це особливе слово [9], Кочерган М.П. дотримується думки, що терміни – це не особливі слова, а лише слова в особливій функції і роль терміна може виконувати будь-яке слово, яким би воно не було тривіальним [2].

Багатоманітність поглядів учених на питання визначення терміна зумовлена переважно підходами до оцінювання здатності такого слова позначати різні поняття. Одночасно робиться спроба знайти деякі глибинні ознаки термінів, які дозволяють відокремити їх від інших одиниць мови й розчленувати всю множину термінів. Верба Г.В. терміном вважає «...слово чи підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, яке виражає й формує професійне поняття й застосовується в процесі пізнання й освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів і відношень між ними» [9, с. 5].

Говорячи про лінгвістичну природу терміна, необхідно зазначити, що низка вчених визнає термінами лише мовні одиниці, які мають дефініцію, і це є однією з основних ознак, на яких ґрунтується відокремлення фахової лексики від загальноживаних слів. Так, Жайворонок В.В. під терміном розуміє слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття і яке вимагає дефініції [18, с. 15]. Симоненко Л.О. термін визначає як «...слово чи лексикалізоване словосполучення, що вимагає для встановлення свого значення у відповідній системі понять побудови дефініції» [19, с. 12].

Визначення Д'якова А.С., Кияка Т.Р., Куделько З.Б. поєднує в собі погляди попередніх науковців, декларуючи положення про те, що «...термін – це

спеціальне слово (чи словосполучення), яке прийняте в професійній діяльності й уживається в особливих умовах; ...словесне позначення поняття певної галузі професійних знань; ...основний поняттєвий елемент мови спеціального призначення. ... Для свого правильного розуміння термін вимагає спеціальної дефініції (точного наукового визначення)» [10, с. 14]. Крім того, дослідники додають, що «...всередині свого термінологічного поля термін однозначний. Терміни різних полів, які однаково звучать, – омоніми» [10, с. 14]. Українські науковці, пропонуючи визначення терміна як складника лексичної системи, ураховують його використання для позначення понять різних галузей людської діяльності. Зокрема, в академічній праці «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» зазначено, що «...терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва» [20, с. 158]. Дослідники термінології А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін. у своїх працях звертають увагу на те, що термін – це одиниця мови, покликана виражати поняття науки, техніки та інших спеціальних галузей, яка є невід’ємною частиною лексичної системи природної мови, що сприяє виконанню її пізнавально-інформативної функції, пов’язаної з фіксуванням і збереженням нагромаджених людством знань [21, с. 21].

В одному з останніх досліджень Коваль Л.В., проаналізувавши традиційні визначення терміна, запропонував власне 13 тлумачення, яке, на його думку, найкраще передає суть цього поняття. За твердженням ученого, термін – це «мовний знак (слово, словосполучення, сполучення слова чи словосполучення з

певними символами), що виражає поняття якої-небудь ділянки знань і з огляду на це має дефініцію (тлумачення, пояснення), на яку свідомо орієнтуються ті, хто використовує цей мовний знак» [11, с. 796]. Сформульоване визначення, як бачимо, є певним узагальненням усіх попередніх поглядів учених на термін.

Отже, більшість наукових досліджень підтверджує, що термін є специфічним словом або словосполученням, яке використовується для позначення поняття в межах конкретної сфери знань; для повного розуміння його значення необхідно надати визначення.

Теоретичні основи дослідження фахової лексики були закладені представниками різних наукових шкіл і поколінь. Питання та виклики, пов'язані з термінологічними дослідженнями, детально розглядаються в працях мовознавців, які акцентують увагу на різних аспектах і підходах до вивчення термінології, терміна та його сутнісних характеристик. Окрім того, проблематиці термінології присвячено значну кількість досліджень фахівців з інших галузей знань, зокрема українських науковців, таких як О. Д. Кочерга, М. Д. Гінзбург, Б. Є. Рицар та І. М. Кульчицький.

Під термінологією розуміють, як правило, сукупність спеціальної лексики, що використовується в певних царинах людської діяльності. Так, за словами Верби Г.В, термінологія – це «...не просто список термінів, а семіологічне вираження певної системи понять, яка, своєю чергою, відбиває певний науковий світогляд» [18, с. 38]. У працях В. П. Даниленко термінологія кваліфікується як «...належність мови науки, як основна, найважливіша та найінформативніша частина лексичної системи мови науки» [18, с. 171]. Д'яков А.С., Кияк Т.Р.,

Куделько З.Б, дають ширше визначення цього поняття: «Термінологія – це співвіднесена з професійною сферою діяльності (галуззю знання, техніки, управління, культури) сукупність термінів, пов’язаних один із одним на поняттєвому, лексико-семантичному, словотворчому та граматичному рівнях» [9, с. 5]. Інше формулювання знаходимо в працях дослідниці 14 української термінології Л. О. Симоненко, яка зазначає, що «...сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію» [17, с. 3]. Симоненко Л звертає увагу насамперед на те, що термінологія – це підсистема лексики літературної мови, яка своєю чергою: 1) співвіднесена зі спеціальною професійною діяльністю; 2) визначає номінацію професійних предметів, ознак, дій, явищ; 3) визначає формування й функціонування виробничо-технічного, наукового, а також соціально-управлінського стилів [10, с. 21].

Дослідники української термінології Д’яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б, розглянувши основні погляди вчених на термінологію як сукупність термінів, роблять висновок, що їх можна поділити на три групи: 1) термінологія як складник літературної мови; 2) термінологія як автономний розділ лексики національної мови, що має мало спільного з літературною мовою; 3) термінологія – взагалі не мова, а система штучно створених знаків [10, с. 7].

Таким чином, ключові визначення термінології створюють уявлення про особливості цієї лексики як комплексу понять, що відображають науковий світогляд; ряду спеціалізованих назв у різних сферах знань; групи термінів, що

мають між собою зв'язок; підсистеми словникового запасу літературної мови; штучно утвореного лексичного шару.

Низка визначень термінів здебільшого ґрунтується на з'ясуванні їхніх характерних ознак, щодо яких існують різні погляди вчених. На думку О. О. Реформатського, найсуттєвішими ознаками терміна є соціально регламентована, точно обмежена сфера використання й точне співвідношення слова й предмета (або явища) [2, с. 165]. Верба Г.В звертає увагу на такі ознаки терміна, як точність, стислість та «відносну однозначність» [9]. Крім вищеназваних ознак, Верба Г.В наголошує на відсутності у фахової лексики експресивності, образності, синонімів, омонімів, відповідність системі [19, с. 13]. Симоненко Л.О. та ін. важливою специфічною ознакою терміна вважають його системність (класифікаційну та словотвірну).

Автори колективної монографії «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (за редакцією І. К. Білодіда) найважливішу ознаку терміна вбачають у його однозначності в межах тієї термінологічної системи, у якій він уживається. Зазначена властивість терміна зумовлена його функцією в мові, яка полягає в забезпеченні однакового розуміння носіями мови спеціального поняття, яке він позначає. Це можливо лише тоді, коли кожен термін у межах поняттєвої системи, у якій він функціонує, буде однозначним. Але якщо слово, що вживається в термінологічній лексиці, поширене й поза її межами, то там воно може набувати різних додаткових та переносних значень і навіть виступати як полісемічне [20, с. 158]. Якщо слово вживається як термін у системі іншої спеціальної галузі знань, то в ній воно теж однозначне, семантично чітко

відмежоване від тих його значень, що виявляються в позатермінологічному функціонуванні, а також і в термінологічному, але в іншій галузі знань [20, с. 158].

Таким чином, основними характеристиками терміна, згідно з думкою більшості науковців, є його чітка однозначність у рамках конкретної терміносистеми, наявність ясної дефініції, а також системність і лаконічність. Проте, на практиці вимоги до терміна, такі як однозначність, відсутність синонімів і омонімів, є скоріше ідеальними, ніж досяжними. Насправді термінології, подібно до загальноживаної лексики, властиві багатозначність і синонімія.

Однією з термінологічних проблем є питання про частиномовне вираження термінів. У лінгвістичних працях побутує поширена думка про іменниковий характер термінології. На думку О. О. Реформатського, найхарактернішою ознакою термінологічної лексики є її належність до категорії іменника. Однак учений не заперечував можливості позначати поняття наукової сфери й іншими частинами мови за відсутності синонімічних іменників [2]. Думку про майже цілковиту належність термінів до лексико-граматичного класу іменників підтверджують автори колективної монографії «Науковотехнічний прогрес і мова» (за редакцією В. М. Русанівського) [18, с. 81].

Інший погляд на частиномовне вираження термінологічної лексики бачимо у В. П. Даниленко, яка стверджує, що граматичним «фондом» термінології «...є повнозначні слова: іменники, прикметники, прислівники, дієслова» [18, с. 37]. У своїх працях дослідниця чітко доводить здатність інших частин мови виконувати функції термінів: «Думка про непридатність прикметників виступати в статусі

термінів на тій основі, що вони в мовленні не вживаються абсолютивно, не можна вважати переконливою, оскільки вказана відмінність не є ознакою прикметників у термінології. Це – ознака цієї частини мови, незалежно від сфери вживання» [18, с. 43]. Проте, як показують спостереження, й серед прикметників є такі, що мають самостійне значення.

У численних термінологічних та загальномовних словниках, як перекладних, так і тлумачних, можна знайти фахову лексику, що охоплює різні частини мови. Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що терміни можуть бути представлені не лише у формі іменників, але й прикметників, дієслів та прислівників, хоча їхня кількість, безумовно, є меншою в порівнянні з субстантивами.

Для розуміння специфіки поняття «термін» важливо провести його ідентифікацію в контексті характеристик загальноновживаної лексики. Відокремлення фахової лексики від загальноновживаної є складним завданням, оскільки ці два види лексики мають тісні зв'язки. Процес, у якому терміни перетворюються на слова загального вжитку, а звичайні слова використовуються для створення термінології, є постійним і невід'ємним. Водночас, галузева лексика виступає основним джерелом для збагачення словникового запасу літературної мови. Це підтверджує, що межа між термінологічною та загальноновживаною лексикою є нестабільною і має не історичний, а функціональний характер, що ускладнює їх розмежування.

Як спеціальну підмову термінологію часто протиставляють загальноновживаній лексиці на основі того, що вона відрізняється, по-перше, своєю

змістовою пов'язаністю з об'єктами певної галузі, по-друге, тим, що в межах фахового спілкування має високу частотність, а з погляду словникового складу загалом лише незначною мірою входить до сфери достатньо частотної. Однак більшість науковців вважає, що чітко протиставити термінологію загальноживаній (нетермінологічній) лексиці неможливо. Між ними лежить широка смуга, у якій терміни існують ніби в постійному коливанні між ідеальними вимогами (однозначність, нейтральність, відсутність синонімів) і реальними законами живої та динамічної лексичної системи. Саме в цій «перехідній» смузі відбувається активна взаємодія між термінами й нетермінами, тому користувачі у власній мовленнєвій діяльності вживають їх нарівні. Унаслідок таких взаємодій відбуваються системні переходи лексики з одних царин в інші: термінів у царину загальної лексики (детермінологізація) і навпаки – поповнення термінів за рахунок ресурсів загальної лексики (термінологізація) [23].

Крім того, різких відмінностей у семантичній характеристиці терміна й нетерміна не може бути через такі причини: 1) терміни входять у загальний тлумачний словник як слова, освоєні системою літературної мови; 2) на сучасному рівні розвитку наукових знань майже кожне найменування проектується на ділянку обробленої науковим знанням системи; 3) значення слів-нетермінів уточнюються, збагачуються з розвитком наукових знань; 4) майже кожне слово загальної мови потенційно й реально в підмові – термін, оскільки все ширшим стає охоплення реалій різними галузями знань, а також з'являються нові

галузі; 5) протиставлення значень нетермінів значенням термінів за відсутністю або наявністю точності є несправедливим [24, с. 41].

Загальною й сильною тенденцією розвитку термінолексики є розширення сфер її вживання, вихід термінів за межі спеціальних ділянок із наступним можливим 18 переосмисленням і переходом до загального вжитку. Як справедливо зауважує В. В. Жайворонок, «...кожна галузь людських знань має своє коло спеціальних найменувань, але мовне повсякдення втягує ці слова в різностильові контексти і, так би мовити, знімає з цих лексем ореол спеціалізації. Особливо показовими в цьому плані є соціально-економічна та суспільно-політична сфери мовної комунікації, що чутливо реагують на ті чи ті реалії людського життя, відразу зафіксовуючи їх у слові. Проте переважна більшість цих найменувань незабаром стає широкоживаною в різних стилях мовлення, у тому числі й у розмовно-побутовому. Як наслідок цього, стилістика багатьох з них розмивається, вони стають поліфункціональними, часто навіть експресивно забарвленими» [25, с. 210]. Таким чином, термінологічна лексика тісно пов'язана із загальноживаною, тому чітко провести межу між ними неможливо, оскільки вони постійно перебувають у взаємодії й поповнюють та розвивають одна одну.

Наукове дослідження об'єкта мовної дійсності вимагає комплексного, системного підходу до його розгляду. За такого підходу об'єкт сприймається як цілісна система, що включає низку підпорядкованих систем і елементів, функціонування якої забезпечує взаємодію підсистем одного й того самого рівня, а також зв'язок різних рівнів у її ієрархічній структурі [24].

Мова є складним і багатограним механізмом, що виходить за межі простого збирання одиниць. Вона має свою власну структуру та організацію. Сучасна термінологія є важливою складовою частиною лексичної системи мови, що формується з ряду галузевих терміносистем. Ці системи представляють собою сукупність взаємопов'язаних терміноелементів, які слугують для вираження наукових концепцій. Таким чином, системність термінології ґрунтується на загальній системності мови та наукового знання.

Обґрунтування системності термінології міститься в теорії термінологічного поля О. О. Реформатського, який стверджує, що поле для терміна – це конкретна термінологія, поза якою слово втрачає свою характеристику терміна [10, с. 51].

Усередині галузевих терміносистем лексика поділяється на термінологічні поля та мікрополя, де окремі слова пов'язані одне з одним тематично, поняттєво та лінгвістично. Тематичний зв'язок відбувається завдяки предметним знанням, на основі яких і для точнішого викладу яких створюються одиниці спеціальної лексики. Поняттєвий зв'язок особливо необхідний для термінів, за допомогою яких членується й стає доступною для сприйняття певна галузь знання (пізнання). Лінгвістичний зв'язок супроводжує тематичний і поняттєвий, тому що не назвавши поняття неможливо пояснити, що це таке, і зробити явище, відкрите одним ученим, надбанням усього людства [10, с. 9]. Термінологічні поля як основу системної класифікації термінології підтримує М.П. Кочерган «Для будь-якого терміна суттєву роль відіграє термінологічне поле, до якого він уходить і поняття

якого позначає. Для спеціаліста достатньо буває згадки про це поле, щоб сприймати термін однозначно й не мати потреби в жодних дефініціях» [9, с. 74].

Системність термінології визнається багатьма мовознавцями й завжди розглядалася як одна з її найважливіших ознак (Б. М. Головін, С. В. Гриньов, Р. Ю. Кобрін, В. М. Лейчик, , В. П. Даниленко, Л. О. Симоненко, І. М. Кочан, Т. І. Панько та інші). На думку вчених, термінології властива універсальна системність, оскільки вона: 1) належить до загальної мовної системи, підпорядковуючись усім її законам (на семантичному, фонетичному, граматичному рівнях); 2) виражає систему понять окремо взятої галузі знання; 3) відбиває й обслуговує окремі ділянки й сторони системного світу.

Термін є не просто назвою якогось спеціального об'єкта, а насамперед засобом логічного осмислення й узагальнення певної предметної галузі, що сприяє її теоретичному вивченню й практичному освоєнню. Верба Г.В. звертав увагу на те, що «...термін не можна розглядати й оцінювати ізольовано: незважаючи на те, що він окремо задовольняє вимоги стислості, індивідуальної влучності, далеко не завжди він буде прийнятним, оскільки ці якості терміна повинні оцінюватися у світлі точності всієї системи термінів і їх систематизувальних якостей» [9, с. 73]. А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько зауважують, що «...термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під нею розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно відтворюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності» [26, с. 11].

Сукупність термінів, співвіднесена з тією чи тією цариною людської діяльності, утворює термінологію або терміносистему, яка слугує своєрідною мовною моделлю системи професійних понять, концентрованим вираженням надбання в певній галузі знань. «Від того, наскільки добре «працює» термінологія, – зазначає А. П. Шокін, – наскільки точно співвіднесені її одиниці з елементами мислення й фактами реальної дійсності, багато в чому залежить успішне здійснення процесів спілкування в спеціальній сфері, обміну інформацією й загалом діяльності спеціалістів. Звідси стає очевидною необхідність вивчення окремих терміносистем, їхньої структури й одиниць у процесі функціонування як в одній мові, так і в різних мовах у порівняльному аспекті» [27, с. 106]. Дослідження сучасної української термінологічної лексики ґрунтується на розумінні термінології як підсистеми всередині загальної лексичної системи мови. «Термінологічна система, – зазначає Л. О. Симоненко, – це система знаків, зміст і зв'язки якої замкнені межами однієї галузі знань» [28, с. 15]. Термінологічна система складається з багатьох мікросистем, організованих за тематичними ознаками. Складна градація термінології пов'язана з тим, що внутрішньомовні лексичні зв'язки координуються необхідним для термінології зв'язком понять – спеціальних реалій. Оскільки основою семантики терміна слугує поняття, яке він позначає і яке не існує ізольовано від системи понять певної сфери діяльності, то за основу класифікації термінів для виявлення структури термінології певної галузі можуть братися їхні логічно-поняттєві зв'язки й відношення. «Одним із показників системності, – наголошує І. М. Кочан, – є наявність тематичних чи лексикосемантичних груп» [29, с.25] Системність термінів, на думку деяких

дослідників, має реалізуватися в плані змісту і в плані вираження. У плані змісту відбивається суть поняття, зумовленого місцем останнього серед інших понять, забезпечується його точність, однозначність, лаконічність; у плані вираження системність досягається однотипністю словотвірних моделей. Саме тому в системній організації термінології важлива роль відводиться словотвору, за допомогою якого вона набуває рис ієрархічної системи [28, с. 15]. Особливу роль словотворенню відводив й Кочерган М.П, який зауважував, що «...загальна тенденція слів мови – тенденція до системності у словотворенні – у термінах особливо рельєфна. Терміни намагаються обростати похідними, утворюючи термінологічне гніздо» [2, с. 166].

2.2 Класифікація контекстуальних термінологічних утворень

Аналізуючи терміни, які застосовуються фахівцями в конкретній галузі в наукових працях, усному професійному спілкуванні та словниках, можна виявити, що деякі терміни є специфічними лише для цієї галузі, тоді як інші використовуються й в інших сферах. Це вказує на те, що терміни мають різний рівень спеціалізації своїх значень. Відповідно до цього рівня спеціалізації, терміни можна класифікувати на три основні категорії:

1. *Загальнонаукові терміни*, які використовуються в більшості спеціалізованих термінологій, включають такі поняття, як система, тенденція, закон, концепція, теорія та інші. Важливо підкреслити, що в рамках конкретної термінології ці терміни можуть набувати більш специфічного значення, у випадку

термінів валютна система або осушувальна система. До цієї групи також належить загальнотехнічна термінологія (пристрій, агрегат).

2. *Міжгалузеві терміни* представляють собою слова або вирази, що застосовуються в декількох споріднених або навіть віддалених сферах знань. Економічна наука має терміни, які є спільними з іншими соціальними та природничими дисциплінами, це такі терміни як: амортизація, екологічні витрати, приватна власність.

3. *Вузькогалузеві терміни* – це терміни, характерні лише для певної галузі: лізінг, дрена, чип. У мовленні фахівців, крім термінів, широко побутують й інші спеціальні одиниці – професіоналізми та номенклатурні назви. 1. *Професіоналізми* являють собою терміни або вирази, які характерні для мовлення представників конкретних професійних спільнот. Ці слова відображають специфічні концепції, інструменти або результати праці, а також виробничі процеси та традиційні ремесла. Вони мають виразний локальний колорит і часто містять емоційний відтінок, що зумовлено особливостями розмовної мови. Суттєва відмінність між термінами та професіоналізмами полягає в тому, що терміни є формальними науковими позначеннями понять, тоді як професіоналізми виникають як неофіційні, розмовні альтернативи термінам (*платіжка* замість *платіжне доручення*; *вишка* замість *вища математика*; *пара* для позначення двох академічних годин) або в ситуаціях, коли певна професія чи вид діяльності не має чітко розробленої термінології (у рибальстві чи гончарстві). Професіоналізми можуть використовуватися в неофіційному професійному спілкуванні, проте вони є ненормативними у професійних документах, текстах, в офіційному усному

мовленні. 2. *Номенклатура* (від лат. *nomenclatura* – перелік, список імен) – це комплекс назв конкретних об'єктів, що належать до певної сфери науки, техніки, мистецтва. Важливо розрізняти їх від термінів, які позначають абстрактні наукові концепції. Номенклатура складається з іменників та словосполучень, які відображають як систему назв об'єктів конкретної науки, так і набір назв окремих об'єктів (у географічній номенклатурі – Чорне море, річка Десна), а також видові назви (у ботанічній лексиці це можуть бути назви дерев, такі як дуб, смерека, ялина). Існує номенклатура медична, мовознавча, хімічна, економічна (пор.: термін валюта і номенклатурні назви долар, євро, песо), технічна (пор.: термін борознороб-щіліноріз і номенклатурні назви ДЩН-1, ДЩН-2). Номен, як одиниця номенклатури, функціонує як умовний *ярлик* для предмета, який конвенційно асоціюється з представниками певної галузі знань. Цей ярлик не має на меті повного або навіть часткового відображення предмета у вигляді лексичного значення. Водночас, питання нормалізації номенклатурних утворень не є частиною загальної концепції лінгвістики. Норми у сфері оригінальних знаків, символів, номенклатур не мають безпосереднього узгодження з нормами мови (тут не йдеться про орфографію) та встановлюються не лінгвістами, а виключно фахівцями даної галузі науки й техніки.

М. Мостовий [30] виділяє ще один різновид терміна – 3. *Торговельний знак або паронім*. У контексті масового виробництва сформувалася окрема галузь знань, що займається створенням торговельних марок. Це явище тісно пов'язане з вивченням мотивацій, які впливають на поведінку потенційних споживачів. При розробці паронімів враховуються не лише психологічні аспекти, такі як

переконання та привабливість, але й мнемонічні, семантичні, аналогічні та інші характеристики слів, що використовуються.

2.3 Методи перекладу контекстуальних термінологічних утворень

При перекладі науково-технічних текстів особлива увага приділяється перекладу термінів, які можуть становити головну складність для перекладача. Нагадаймо, що характерними рисами терміну є його чіткий зв'язок з певним поняттям, явищем або процесом, точність і прагнення до однозначності. Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів іноземною мовою і знання термінології рідною мовою. При перекладі науково-технічної літератури важливе значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. А. Коваленко [31] визначає два етапи у процесі перекладу терміна: перше – це з'ясування значення терміна у контексті, друге – переклад значення рідною мовою.

З практичної точки зору перекладу всі елементи денотативної системи вихідної мови, включаючи лексичні та фразеологічні одиниці, можна класифікувати на дві категорії. Перша категорія охоплює ті елементи, які вже мають відповідники в мові, на яку здійснюється переклад- слово "equipment" перекладається як "устаткування". Друга категорія складається з елементів, які поки що не мають аналогів у мові перекладу, як термін "flaming" у контексті Інтернету. Першу групу називають одиницями з еквівалентами, тоді як другу – безеквівалентними одиницями.

Еквівалентні одиниці, за визначенням В. Карабана [32], поділяються на одноквівалентні (тобто ті, що мають тільки один перекладний відповідник (flange – фланець); і багатоквівалентні (тобто ті, що мають більше одного перекладних відповідників (frame перекладається як: рама (у будь-якому пристрої), станина (у верстаках), каркас (у будівництві), кадр (у кіно та на телебаченні), конструкція, корпус, фермата).

Основним методом перекладу термінів з одноквівалентною структурою є виявлення лексичного еквівалента в мові, на яку здійснюється переклад. Еквівалент визначається як стабільна лексична відповідність, що закріплена в словнику і точно відображає значення конкретного слова. Одноквівалентні терміни мають суттєве значення при перекладі спеціалізованих текстів, оскільки вони слугують основними орієнтирами, від яких залежить розуміння значення інших термінів, а також допомагають визначити тематику тексту. Отже, перекладачеві необхідно вміти знаходити адекватні еквіваленти у рідній мові та постійно розширювати свої знання про терміни-еквіваленти.

Переклад термінів, що мають кілька еквівалентів, вимагає навички вибору одного з них, який найбільш адекватно відповідає конкретному контексту. Варіанти відповідників можуть бути зафіксовані в спеціалізованих словниках, що дозволяє їх класифікувати як словникові варіанти. Вибір перекладацького еквівалента ґрунтується на відповідності лексичних і граматичних значень слів, що беруть участь у процесі перекладу, з урахуванням контексту, ситуації та фонових знань. У випадках, коли словник не надає точного еквівалента терміна або коли варіанти відповідників відсутні, перекладачі застосовують різноманітні

прийоми міжмовних трансформацій. Основним завданням перекладача є правильний вибір того чи іншого прийому під час перекладу, щоб максимально точно відобразити значення кожного терміна. Зазвичай перекладацькі трансформації поділяють на лексичні, граматичні та стилістичні, причому ці трансформації можуть комбінуватися, утворюючи складні комплексні структури. При розгляді методів перекладу термінів слід взяти до уваги, що такі самі методи використовуються при перекладі безеквівалентних термінологічних утворень. Лексичні трансформації відіграють важливу роль у процесі перекладу науково-технічних текстів, особливо коли в оригінальному тексті присутні терміни, які відсутні в мові перекладу або мають іншу структурно-функціональну організацію. Однією з основних форм лексичної трансформації є *транскодування*, яке передбачає передачу звукової або графічної форми слова з вихідної мови за допомогою абетки мови перекладу. *Транскодування* поділяється на чотири основні типи: *транскрибування* – що передбачає передачу звукової форми слова-англійське слово *computer* транскрибується як "комп'ютер"; *транслітерування* – яке зберігає буквене написання, як у випадку латинського *Celsius*, що транслітерується в українську як *Цельсій*; *змішане транскодування* – що поєднує елементи обох попередніх методів- англійське *smartphone* передається як *сма́ртфон*, де перша частина є адаптованою до української мови, а друга зберігає оригінальне написання; та адаптивне *транскодування* яке враховує фонетичні та граматичні особливості мови перекладу, як термін *software*, що може бути адаптований як *софтвеа* або *програ́мне забезпе́чення*, в залежності від контексту та термінологічних стандартів у певній галузі. Ці методи дозволяють зберегти

точність та зрозумілість науково-технічних текстів під час перекладу, забезпечуючи адекватну передачу термінології.

Калькування є одним із методів лексичних трансформацій, що використовується при перекладі термінологічних одиниць. Цей прийом полягає у передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, що означає, що складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови, на яку здійснюється переклад. Калькування особливо актуальне при перекладі складних термінів, що мають специфічну структуру. Термін *a standard key-combination* перекладається як *стандартна комбінація клавіш*, *wind rose format* – як *формат рози вітрів*, німецьке *die Hochfrequenzwellen* – як *високочастотні хвилі*, а *interdisziplinär* – як *міждисциплінарний*.

Лексико-семантичні трансформації являють собою метод перекладу лексичних одиниць з іноземної мови, при якому використовуються елементи мови перекладу, що не мають точного відповідника за значенням, але можуть бути логічно обґрунтовані. Однією з форм таких трансформацій є конкретизація, що передбачає передачу терміна з більш загальним змістом через одиницю з конкретним значенням у мові перекладу. Німецьке слово "Geld" може бути переведене не як "гроші", а як "долари" або "гривні", залежно від контексту, тоді як "Gold" може означати не просто "золото", а "прикраси із золота" або "золоті жіночі прикраси". При перекладі з української мови іноді виникає потреба замінити слово чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, на еквівалент, який конкретизує значення відповідно до контексту або стилістичних вимог. Термін "досліджувати" в українській мові може використовуватися в

різних ситуаціях, і його конкретне значення значною мірою визначається контекстом; в іноземній мові цьому терміна можуть відповідати різні, більш вузькі за значенням одиниці, залежно від обставин.

При перекладі термінів можливе використання прийому *генералізації*. Цей процес відбувається, коли рівень інформаційної структурованості вихідного терміна перевищує рівень структурованості, що відповідає йому за змістом у мові перекладу. Термін "щілинний фільтр" в українській мові може бути переведений як "edge-type filter" англійською, а англійський термін "Post operative state" перекладається на українську як "післяопераційний стан".

Модуляція або смисловий розвиток являє собою процес, при якому слово або словосполучення з іноземної мови замінюється таким, що логічно впливає з його первісного значення. Цей прийом полягає у використанні контекстуально відповідного словникового аналога, який має логічний зв'язок з оригіналом. Якщо розглядати, що всі значущі частини мови можна класифікувати на три основні категорії: предмети, процеси та ознаки, то під час перекладу можна спостерігати значну різноманітність замінів як у межах кожної з цих категорій, так і між ними.

Для передачі одного й того ж змісту за допомогою іншої мови часто не має значення, якою формою слова цей зміст буде виражено. Об'єкт може бути замінений його характеристикою, дія – об'єктом, характеристика – об'єктом або дією. Найяскравішим прикладом смислового розвитку є причинно-наслідкові зв'язки: англійські вирази to drop “випустити (щось з рук)” і to fall down “впасти (додолу)” пов'язані саме такими відносинами: He dropped his watch – “Він випустив годинник”, His watch fell down – “Його годинник впав”.

Грамматичні трансформації. Переклад науково-технічних текстів супроводжується численними труднощами, які виникають не лише через необхідність точного перекладу термінів, а й через складність адекватної передачі змісту кожної окремої фрази. Дослівний переклад не завжди здатен відобразити правильний сенс, тому перекладачеві часто доводиться вдаватися до граматичних трансформацій, які передбачають зміну структури речення відповідно до мовних норм цільової мови. Ці трансформації можуть включати, корекцію порядку слів, що є критично важливим для збереження логічної послідовності викладу. У деяких випадках може виникнути потреба в розширенні або скороченні речення, щоб уникнути неоднозначності або забезпечити ясність висловлювання. Крім того, граматичні трансформації можуть передбачати перехід від активного стану до пасивного і навпаки, що часто є необхідним для дотримання вимог наукового стилю, який акцентує увагу на дії, а не на суб'єкті.

Членування речення – це вид граматичної трансформації, за якої синтаксична структура іноземної мови перетворюється на дві чи більше предикативні структури мови перекладу. Цей прийом може бути зумовлений як граматичними міркуваннями (у випадку відмінності в припустимості набору синтаксичних зворотів), так і прагматичними (якщо речення зазнає цілого ряду перетворень, що призводять до комунікативно-надлишкової або стилістично неадекватної кількості додаткових синтаксичних зворотів).

Використання членування речення є особливо важливим при перекладі складних і довгих речень, які містять кілька ідей або аспектів, що можуть бути важкими для сприйняття у вихідному форматі. Замість того, щоб зберігати

оригінальну структуру речення, перекладач може розділити його на кілька простіших пропозицій, що дозволяє зберегти чіткість та зрозумілість інформації. Речення "У результаті дослідження було виявлено, що збільшення температури впливає на швидкість реакції, що, в свою чергу, може призвести до небажаних наслідків для якості продукту" може бути поділене на кілька частин: "У результаті дослідження було виявлено, що збільшення температури впливає на швидкість реакції. Це, в свою чергу, може призвести до небажаних наслідків для якості продукту." Членування речення не лише сприяє покращенню сприйняття тексту, а й допомагає уникнути багатослівності та заплутаності. Цей прийом особливо корисний у науково-технічному перекладі, де точність і ясність є ключовими. Залучення цього методу може також посилити стилістичну якість перекладу, роблячи його більш привабливим і легким для читання. Використання членування речення стає важливим інструментом у арсеналі перекладача, адже воно забезпечує адекватність передачі змісту, зберігаючи при цьому стилістичні й граматичні норми мови перекладу.

Об'єднання речень – вид граматичної трансформації, протилежний до членування, при застосуванні якого синтаксична структура в тексті оригіналу перетворюється на одне речення шляхом об'єднання двох чи більше простіших речень. Цей метод часто використовують для покращення стилістичної якості тексту, надаючи йому більшу зв'язність і логічність. Об'єднання може здійснюватися за допомогою різних засобів, таких як сполучники, які забезпечують плавний перехід від однієї ідеї до іншої. Замість того, щоб залишити два окремі речення "Вода кипить при температурі 100 градусів. Це важливе

фізичне явище", можна об'єднати їх в одне: "Вода кипить при температурі 100 градусів, що є важливим фізичним явищем". Це не лише зменшує кількість речень, але й робить текст більш компактним і зрозумілим.

Заміна однієї частини мови іншою є трансформацією, що використовується в ситуаціях, коли збереження частиномовної характеристики перекладеного слова призводить до порушення граматичних норм мови, в яку здійснюється переклад, а також норм вживання слів. Цей вид трансформації може бути застосований до слів практично всіх частин мови і зазвичай супроводжується частковою або повною зміною структури речення, яке підлягає перекладу. Ця трансформація також дозволяє перекладачам уникнути громіздких конструкцій або граматичних неточностей, особливо в текстах зі складною синтаксичною структурою. Крім того, вона допомагає зробити текст більш природним для сприйняття, адже деякі мовні норми значно відрізняються між мовами.

Перестановка – це зміна порядку мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з оригіналом є важливим аспектом перекладацької діяльності. Найчастіше в процесі перекладу спостерігається зміна послідовності слів і словосполучень у структурі речення. В англійській мові порядок членів речення регулюється синтаксичними нормами, які передбачають таку послідовність: суб'єкт – предикат – об'єкт – обставина місця – обставина часу. В українській нове за значенням слово, яке вперше з'являється в реченні, зазвичай займає останнє місце. У німецькій мові структура речення підпорядковується принципу рамкової конструкції, де предикат займає друге місце, а складний предикат може займати друге та останнє місця.

Лексико-граматичні трансформації: антонімічний переклад є ефективним інструментом у тих випадках, коли пряма передача змісту не відповідає стилістичним або граматичним нормам мови перекладу. Він дозволяє зберегти основну ідею, водночас забезпечуючи плавність і природність тексту. Такий прийом часто використовується для уникнення надмірної заплутаності в конструкціях із подвійними запереченнями або іншими складними мовними формами, що можуть створити труднощі для сприйняття.

У деяких випадках заміна позитивної конструкції на негативну або навпаки дозволяє уникнути громіздкості і забезпечити більш логічну і стиснуту структуру речення. Це особливо важливо при перекладі науково-технічних текстів, де чіткість і зрозумілість є ключовими елементами. Важливо також зазначити, що антономічний переклад дозволяє перекладачеві гнучкіше працювати з контекстом, обираючи найбільш відповідну форму вираження значення відповідно до комунікативних потреб.

Однак, необхідно бути обережним при використанні цього методу, щоб не втратити первісний зміст оригіналу. Надмірне застосування антономічних трансформацій може призвести до зміни інтонації чи навіть спотворення задуму автора. Отже, антономічний переклад є важливим прийомом, але вимагає ретельного аналізу тексту і контексту, щоб зберегти баланс між точністю перекладу і природністю викладу.

Описовий переклад – це важливий метод, який часто використовується, коли точний переклад терміна може бути незрозумілим або відсутнім у мові перекладу. Він дозволяє не лише передати основне значення терміна, а й забезпечити

контекстуальне розуміння. Цей метод особливо корисний у сферах, де терміни можуть мати вузькоспеціалізоване значення, яке не відображається в стандартному словнику. Термін *кліматичні зміни* може бути переведений як *зміни в природних умовах, які впливають на атмосферу Землі*.

При використанні описового перекладу важливо дотримуватися балансу між точністю та зрозумілістю, щоб уникнути надмірної складності або заплутаності у висловленні. Описовий переклад також може включати приклади, аналогії або додаткову інформацію, що допомагає читачеві краще зрозуміти концепцію. В термінології медицини *кардіостимулятор* можна описати як *пристрій, що допомагає контролювати серцевий ритм*. Описовий переклад дозволяє зберігати зміст та сенс оригіналу, водночас забезпечуючи адаптацію до мовних та культурних особливостей цільової аудиторії. Цей метод є особливо актуальним у міжкультурному спілкуванні, де необхідно враховувати культурні контексти, щоб забезпечити точність та відповідність при передачі інформації.

Додавання – це важливий вид трансформації, який дозволяє забезпечити точність і зрозумілість перекладу, особливо коли оригінал містить імпліцитні або специфічні для контексту елементи, які не можуть бути передані без додаткових пояснень. Застосування цього методу може бути критично важливим для уникнення неоднозначності або неправильної інтерпретації змісту. У технічних текстах чи юридичних документах, де важливо зберегти всі нюанси значення, додавання може допомогти читачеві краще зрозуміти специфіку терміна або концепту. Додаткові елементи можуть бути використані для адаптації інформації до культурного контексту цільової мови. Якщо термін *освітня програма* потребує

уточнення, його можна перекласти як *освітня програма, що охоплює конкретні предмети та курси*. Додавання не лише підвищує зрозумілість перекладу, але й враховує культурні та соціальні фактори, які можуть впливати на сприйняття даного терміна. Цей підхід виявляється надзвичайно ефективним у наукових та професійних сферах, де терміни часто мають специфічне значення. Завдяки інтеграції додаткової інформації, перекладач здатен забезпечити точність передачі змісту, зберігаючи при цьому автентичність оригінального тексту. Застосування такого методу вимагає від перекладача не лише глибокого знання предметної області, але й уважності до мовних та культурних аспектів, що, в свою чергу, сприяє підвищенню якості перекладу.

Вилучення – це важливий метод трансформації, який дозволяє зберегти лексичну економію та забезпечити чіткість перекладу. Використання цього прийому може бути особливо корисним в контекстах, де терміни або вирази можуть вважатися зайвими чи надлишковими. Це може включати випадки, коли частини речення або словосполучення не додають нової інформації або є вже зрозумілими з попереднього контексту. При усуненні *парних синонімів* перекладачі можуть уникнути непотрібного повторення, що робить текст більш читабельним та стислим. Фраза *сучасна нова технологія* може бути скорочена до *сучасна технологія*, оскільки слово *нова* в даному контексті є зайвим. Вилучення інформації може сприяти збереженню стилю та тону оригіналу, запобігаючи надмірній деталізації, яка може ускладнити сприйняття тексту читачем. Це також дозволяє уникнути зайвої формальності або канцеляризму, що може негативно вплинути на сприйняття змісту. Отже, під час вилучення перекладачі повинні

дотримуватися балансу між точністю та ясністю, гарантуючи, що основна ідея тексту залишається незмінною, навіть якщо деякі елементи були видалені. Таким чином, вилучення як метод трансформації є важливим інструментом у перекладацькій діяльності, оскільки воно допомагає створити більш стиснутий та ефективний текст, що відповідає нормам цільової мови та культурним контекстам.

Контекстуальна заміна є важливим інструментом у процесі перекладу, особливо коли йдеться про передачу не лише змісту, а й стилю оригіналу. Ця трансформація дозволяє перекладачеві враховувати культурні та мовні особливості цільової аудиторії, що робить текст більш зрозумілим і прийнятним. Коли оригінальний текст містить ідіоматичні вирази або культурні реалії, їх може бути важко перекласти буквально. Замість цього контекстуальна заміна пропонує адаптувати такі вирази до звичних формулювань, що використовуються у мові перекладу. Важливо підкреслити, що контекстуальна заміна вимагає від перекладача не лише глибокого знання вихідної та цільової мов, але й усвідомлення культурних нюансів, які можуть впливати на сприйняття інформації. Цей підхід дозволяє зберегти емоційний зміст і стилістичні особливості оригінального тексту. Використання контекстуальної заміни є критично важливим для досягнення адекватності перекладу, що свідчить про необхідність адаптації тексту до конкретного контексту. Отже, контекстуальна заміна не лише підвищує точність перекладу, але й допомагає уникнути проблем, пов'язаних із буквальною перекладом термінів або фраз, які можуть мати різні значення в різних ситуаціях. Цей процес демонструє гнучкість і креативність перекладача, що, в свою чергу, забезпечує якісний і змістовний результат, який відповідає

очікуванню читача. Крім того, контекстуальна заміна є особливо корисною під час перекладу термінів або висловів, що пов'язані з культурними або історичними явищами, які не мають безпосередніх аналогів у мові перекладу. В таких випадках перекладачеві часто доводиться не лише шукати мовні відповідники, а й пояснювати культурні реалії через контекст. Під час перекладу культурно обумовлених понять, таких як святкові традиції або національні страви, контекстуальна заміна дозволяє створити адекватну форму для їхнього розуміння в іншій культурі. Окрім культурних елементів, контекстуальна заміна застосовується і в технічних та наукових текстах, коли певний термін може мати різні значення в різних галузях або технічних сферах. Завдяки цій трансформації перекладач може не лише передати точне значення терміна, а й адаптувати його до умов конкретної наукової або професійної сфери, забезпечуючи ясність і точність у комунікації.

РОЗДІЛ 3: Приклади безеквівалентних та контекстуальних термінів, їх переклад

3.1. Приклади перекладу безеквівалентних термінів на основі творів

М.Коцюбинського

Переклад відіграє ключову роль у літературному процесі, оскільки кожен жанр літератури використовує специфічні форми перекладу. Зокрема, художня література потребує художнього перекладу, який є яскравим прикладом взаємодії між літературами, а отже, і між культурами. Цей вид перекладу є невід'ємною складовою національного літературного процесу, адже він слугує містком між різними літературними традиціями, і без нього неможливо повноцінно розглядати міжлітературні зв'язки.

Специфіка художнього мовлення виявляється в тому, що мова художньої літератури інтегрує елементи різних стилів. Усі мовні засоби взаємодіють, щоб передати естетичний зміст твору через систему художніх образів. Висока концентрація лексики з національно-культурним контекстом у творах українських авторів створює певні виклики для їх адекватного перекладу. На початкових етапах освоєння українського художнього мовлення англійськими авторами домінувала практика передачі реалій через транскрипцію (транслітерацію). У сучасному перекладознавстві питання відтворення семантико-стилістичної функції реалій під час перекладу стало надзвичайно актуальним.

Особливості перекладу реалій у художніх текстах можна проілюструвати на прикладі оригінальних творів та їх англійських версій, зокрема, творів М.М. Коцюбинського та І.Я. Франка. Реалії, виявлені у творах М. Коцюбинського,

можна класифікувати на кілька категорій. По-перше, існують власне реалії, які мають свої референти, такі як українські терміни вареник, козак, солом'яник, мазанка, жупан, паланка, чумак, сердак, кобза, а також їх англійські відповідники: dumpling, Cossack, straw man, clay house, long coat, military camp, cart driver, woolen coat, bandura. Ці реалії відображають матеріальну культуру та етнічні особливості українського народу. Слово "вареник" не має прямого відповідника в англійській мові, тому часто перекладається як dumpling, однак цей термін не передає унікальності української страви.

По-друге, до історичних реалій відносяться семантичні архаїзми, що містять знання про культурну спадщину, які мають не лише національний, але й хронологічний контекст. Такі реалії часто пов'язані з соціально-політичними та військовими системами минулого. Українські терміни гетьман, панщина, осавул, а також їх англійські аналоги hetman, serfdom, military officer. Тут важливо відзначити, що ці реалії часто потребують додаткових пояснень у перекладі, оскільки їхній культурний та історичний контекст може бути незрозумілим для англійської аудиторії. Слово "гетьман" може бути передане як hetman, але потребує додаткового пояснення як керівник війська в часи козацької доби.

По-третє, реалії можуть бути представлені у вигляді фразеологізмів, таких як українські вислови водити за ніс, жити як кіт з собакою, як сніг на голову, а також їх англійські відповідники *to lead someone by the nose, to fight like cats and dogs, out of the blue*. Ці фразеологізми є частиною національної мови, вони відображають специфіку мислення, образність та унікальні національні риси. Також варто згадати ще одну важливу категорію – етнографічні реалії, які

стосуються побуту, звичаїв та традицій. Українські реалії *коровай, весільний рушник, вишиванка* мають символічне значення в українській культурі, але їх важко передати одним словом в англійській мові. У таких випадках зазвичай використовують описовий переклад або запозичення з поясненням: *korovai* (традиційний український весільний хліб), *rushnyk* (вишитий рушник, використовуваний під час весільного обряду).

Додатково, при перекладі реалій часто використовують комбінацію кількох методів: калькування, транслітерацію та описовий переклад, щоб передати значення якнайточніше і зберегти культурний контекст.

Давайте розглянемо способи перекладу реалій, які використовували А.Бернгард і М.Скрипник при відтворенні творів М.Коцюбинського «*Fata morgana*», «Що записано у книгу життя», «Сміх», «Для загального добра». Такий спосіб перекладу як транскрипція перекладачі використовували у своїх перекладах досить часто. Перекладаючи повість «*Fata morgana*», А.Бернгард по-англійськи перейменував вуличну кличку Олекси Безика – Півтора Ли53ха: «Коло Гафійки сидів Олекса Безик, якого на селі звали Півтора Лиха» [13, с. 233] – «Next to Hafiika sat Oleha Bezik whom the village called Hard Luck» [, р. 23]. Перекладач виходив з того, що в англійській фраземіці є вислів *a hard luck* з семантикою *гірка доля*.

А тепер наведемо приклади гіперонімічного перекладу, який використовував А. Бернгард в повісті «*Fata morgana*». Зіставлення оригіналу «Він думає, сто сот крат, шо я й у проводи пожену товар на пашу» [33, р. 235] та англомовного перекладу «*Damn him does he think I'll take his cattle out on a holiday*»

[34, с. 25] показує, що переклад не адекватний. По-перше, у ньому втрачено різку просторічно-лайливу тональність, властиву мовленню панського пастуха Хоми Гудзя: «похила фігура... шипіння зелених гадюк... пекучі слова» – ось як автор характеризує його. По-друге, переклад не рівновартний через гіперонімічне перейменування (проводи – a holiday), при якому змінилася семантика вислову. Адже проводи в традиційному українському селі – це не просто свято («a holiday»), а велике свято: перша неділя після великодня – так звана провідна неділя, коли люди всім селом йшли на цвинтар «дідів поминати». Отже, щоб гіперонімічний переклад хоча б деякою мірою відтворював реалію оригіналу, треба було б взяти не просто лексему holiday, а додати означення great – a (the) great holiday.

Також можна навести приклади комбінованої реномінації, що їх використовував А.Бернгард перекладаючи оповідання з побуту молдаван «Для загального добра»: «За хвилину затарахкотіли колеса, і Замфір, ледве здержуючи гарячі коні, заїхав під хату новим на залізних осях, мальованим возом – каруцою [35, с. 79]. Бернгард реалію «каруца» (англ. karutsa) виділив графічно і затранскрибував.

В англомовних перекладах абсолютні конструкції часто компенсують стилістичні нюанси, які вносять в український текст уривчасті речення. М.Скрипник спробувала в такий спосіб перекласти епізод з оповідання «Сміх». Пан Чубинський, почувши регіт Варвари тоді, коли очікував співчуття від неї, пішов за нею до кухні. І – раптом зрозумів чому Варвара, що жила в нелюдських умовах, не могла жаліти панів.

Змальовуючи цю сцену письменник вживає уривчасті речення: «Лише дивився великими очима, наляканими, гострими і незвичайно видющими» [35, с. 219]. Актуалізації дії сприяє активна форма дієприкметника, що в українській мові несе сильний заряд експресії. В перекладі М.Скрипник знаходимо абсолютну конструкцію: «He just stood and stared, his eyes wide, anxious, searching, and suddenly unveiled» [34, p. 109].

У своїх перекладах А. Бернгард ще також використовував ситуативні відповідники (контекстуальне заміщення). З повісті «Fata morgana»: «Андрій не покидав надії, що ось-ось не видко, як наїдуть пани, усе полагодять і пустять фабрику» [36, с. 239] – «Andrii never gave up hope that suddenly the owners would appear from nowhere, repair the factory and put it in operation again» [36, p. 30].

Тепер звернемося до способів перекладу реалій, що їх використовували інші перекладачі, такі як А.Мистецький, Дж. Гуральський, А. Микитяк, А. Прокіп і О. Сологубенко при відтворенні творів М. Коцюбинського «Дорогою ціною», «На камені». В українському художньому мовленні частіше, ніж в англійському, експресію спричиняють приєднання – відокремлені означення або порівняння в еліптичній формі, як в акварелі «На камені». «По голому, сірому виступі скелі ліпилися татарські халупи, зложені з дикого каміння, з плоскими земляними покрівлями, одна на одній, як хатки з карт. Без тинів, без воріт, без вулиць» [35, с. 55]. Англomовні перекладачі А.Мистецький і Дж. Гуральський виявилися не такі сміливі. У них приєднання перетворюється просто в окремі речення з конструкцією there «There were no fences, no gates, no streets» [34, p. 96]; «There were no fences, gates or streets» [34, p. 43]. Від цього переклад багато втрачає. Правда, у першому

перекладі певне нагнітання, посилення створюється повтором частки «но». У перекладі А. Микитяка приєднання включено в попереднє речення, що дуже знизило його експресивний потенціал: «The small Tatar huts, built of unhewn stones, with flat earthen roofs, one above the other like little card house, without any fences, gates or streets, clung all over the bare gray projections of the rock» [34, p. 75].

До рельєфних структурно-конотативних реалій українського побуту, отже, й українського мовлення, належить форми пошанної множини дієслів і займенників. В оповіданні «Дорогою ціною» Остап просить Соломію: «Гляди ж, не забувай мого дідуся... Перекажи, хай вони не журяться» [35, с. 145], а в перекладі Л.Прокопа і О.Сологубенка читаємо: «Take care of my grandfather... Tell them not to worry». Складається неприємне враження, що перекладачі недбало, неуважно поставилися до тексту. Проте ми знаємо, що вони намагалися у такий спосіб донести англійському читачу повагу українських людей до старших.

Єдиний різновид реалій, який неминуче треба подавати в національній подобі – це антропоніми та топоніми. Сюди ми відносимо традиційні українські імена. В оповіданні «Сміх» – це імена головних героїв: «Пані Наталя затримала рукою Варвару і метнула в столову» [35, с. 216] – «Madame Natalia placed a quick hand on Varvara and flitted into the dining-room herself» [34, p. 105]; або ж імена головних героїв з повісті «Fata morgana»: «Он йде Маланка... Коло неї Гафійка. Наче молода щепка з панського саду. У Андрія під вусом блукає усмішка» [34, p. 230] – «There was Malanka...Hafiika was next to her. She's like a young flower from the lord's garden. Andrii smiled through his moustache» [34. p. 19].

Особливості перекладу художніх творів на англійську мову може ілюструвати переклад повісті І.Франка «Захар Беркут», виконаного М.Скрипник. Аналіз трансляційного перейменування реалій в англійському тексті показує, що здійснюється він двома способами. Перший – традиційним способом передачі українських «и» та «і» через англійське (латинське) «i»: Світослава – Miroslava, Данило – Danilo, Романович – Romanovich, Митько – Mitko, Світовид – Svitovid, Синевідськ – Sinevidsk. Другий спосіб полягає в передачі українського «и» через англійське «u», що за звучанням є точнішим відтворенням онімів: Бесідник – Besidnyk, Галич – Halych. У дослідженому творі, на жаль, переважає перший спосіб їх передачі.

М.Скрипник в англійському перекладі твору І. Франка «Захар Беркут» вдається до таких способів передачі реалій:

1. Транскрипція і транслітерація. Транскрипцією позначають віднайдення якомога точнішого відповідника через запис звучання слів (у тому числі реалій) мови-джерела графемами мови-сприймача.

Спосіб транскрипції найчастіше застосовують при передачі звучання українських топонімів, антропонімів. Доречність транскрибування передусім цих реалій полягає у тому, що через важливість денотатів вони мають шанси ввійти з часом у периферійні шари словникового складу мови-сприймача. В англійському перекладі «Захара Беркута» знаходимо такі реалії, передані засобами поєднання транскрипції й транслітерації: Світослава [37, с. 11] – Miroslava [33, р. 28], Тугар Вовк [33, с. 7] – Tuhar Vovk [33, р. 7], Чингісхан [37, с. 76] – Genghis Khan [33, р. 153], Стрий [37, с. 9] – the Striy, Волга [37, с. 139] – the Volga [33, р. 202], Дон [37,

с. 139] – the Don [33, p. 202], Новгород [37, с. 41] – Novgorod [33, p. 55], Галич [37, с. 41] – Halych [33, p. 33], Дажбог [37, с. 123] – Dazhboh [33, p. 123], Світовид [37, с. 123] – Svitovid [33, p. 123], Перун [37, с. 123] – Perun [33, p. 123] та багато інших.

Іноді транскрибуються й назви речей побуту, які є реаліями для мови-сприймача: сажінь [37, с. 25] – sagen, теорбан [37, с. 84] – teorban [33, p. 119], смерд [37, с. 13] – smerd [33, p. 12], трембіта [37, с. 9] – trembita [33, p. 9]. Це сприяє перенесенню читача в атмосферу чужого мовлення, наближує його до мови оригіналу.

Гіперонімічне перейменування. У перекладознавчій практиці досить поширеним методом є переклад реалій, пов'язаний із основоположними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини і цілого, генералізацією. Проте у тексті нашого дослідження ми знайшли лише один гіперонім: – На копу скликають – на раду громадську, – сказав Максим [37 с. 29] – «They are calling people to the assembly, the community council», – explained Maxim [33 с. 36]. Реалія «копа» перекладена гіперонімом «assembly», що вміщує значно ширше поняття, яке, однак, не містить у собі сему слова «копа».

3. Дескриптивна перифраза. За допомогою дескриптивної перифрази відтворюють семантику часових реалій селянського календаря, а також інших місцевих реалій (полонина – «a mountain meadow»). В аналізованому оригіналі й перекладі знайдено такі дескриптивні перифрази: скитські монахи [37, с. 40] – a group of roving hermit monks [33, p. 122], запічок [37, с. 10] – the brick oven [33, p. 6], загіряни [37, с. 125] – those beyond the mountains [33, p. 182], закамарок [37, с.

86] – a single corner [33, p. 122], плай [37, с. 15] – passageway [33, p. 14], плай [37, с. 16] – foot – path ([33, p. 16], полонини [37, с. 26] – the mountain pasturelands [33, p. 31], готури [37, с. 118] – the black cocks [33, p. 128] та інші.

4. Комбінована реномінація. При цьому способі найчастіше використовується транскрипція з описовою перифразою (значно рідше – з гіперонімом). Це ефективний, але багатослівний спосіб максимальної передачі семантики реалій, зв'язаний з лінійним розширенням тексту. Автор перекладу реалізує її в такий спосіб:

а) транскрипція + гіперонім : Ясна Поляна [37, с. 122] – Yasna Polyana (Bright Meadow) [33, p. 177], Бесідник [37, с. 78] – Besidnyk (Speaker) [5, с. 110], Вояк [37, с. 60] – Voyak (Warrior) [33, p. 83], 4) Червона Русь [37, с. 43] – Red Rus (Halychyna) [33, p. 60];

б) транскрипція + дескриптивна перифраза: сажінь [37, с. 25] – sagen (an old Rus measure of about seven English feet) [33, p. 14], орел – беркут [37, с. 9] – the golden mountain eagle – berkut [33, p. 5], смерд [37, с. 13] – smerd (a derogatory term implying a «stinking» peasant) [33, p. 12], трембіта [37, с. 9] – trembita (mountain horn – a folk wind instrument of Ukrainian mountaineers in the form of a long wooden horn two or three metres long) [33, p. 5-6], Зелемінь [37, с. 9] – the Zelemin [33, p. 6], 6) Галич [37, с. 41] – Halych (a township on the Dniester, which was a capital of the Halych Principality in 1140 – 1255) [33, p. 33], 7) Стрий і Опір [37, с. 51] – the Striy and the Opir (tributaries of the Dniester River, crossing Carpathian northern slopes) [33, p. 5].

5. Калькування повне і часткове. Особливий вид запозичення, при якому структурно-семантичні моделі мови – джерела відтворюються поелементно матеріальними засобами мови – сприймача.

Можна побачити кілька повних кальок: Сторож [37 с. 34] – Guardian [40 с. 43], великокняжий київський престол [37 с. 45] – the Grand Dukedom of the Kiev throne [33 с. 62].

Частковими кальками можна вважати вислови, які частково перекладаються, а частково будуються з іншомовного матеріалу чи за іншомовним зразком. Часто скалькований вислів доречніший, ніж запозичення через транскрипцію: Червона Русь [37, с. 45] – Red Rus [33, р. 60], Дажбогові – Сонцю [37, с. 48] – Dazhboh, the Sun [33, р. 176], Тухольський прохід [37, с. 27] – Tukhlia Pass [33, р. 32], Дуклянський прохід [37, с. 27] – Duklia Pass + дескриптив «one of the oldest and most convenient passes to Hungary through the Carpathians»[33, р. 33], Бескідни [37, с. 27] – Beskid ranges + дескриптив «a cluster of mountain ranges in the Western and Eastern Carpathians»[33, р. 33], 6) песиголовці [37, с. 10] – dog – headed [5,6], 7) медвідник [37, с. 18] – bear – sword [33, р. 20], 8) корчинська церква [37, с. 122] – Korchian church [33, р. 176], 9) арпадська сторона [37, с. 78] – Arpad side [37,111], 10) Запала долина [1,25] – the Zapala valley[33, р. 30], 11) Тухольщина [37, с. 10] – land of Tukhlia [33, р. 7], 12) Тухольщина [37, с. 9] – Tukhlia country-side [33, р. 5].

6. Міжмовна транспозиція на конотативному рівні. Шлях заміни української чи будь-якої реалії реалією англomовного світу (чи просто англійською лексемою з місткою конотативною інформацією) з іншим денотативним або рівновартісним конотативним значенням.

Із «Захара Беркута» наводимо такі приклади: Сагайдак [37, с. 16] – quiver [33, р. 17]. У даному випадку сема локальності не актуалізована, йдеться лише про предмет, у якому зберігаються стріли. Зуброві постоли [37, с. 12] – animals – hide footwear [33, р. 11]. У цьому випадку конотативна транспозиція поєднується з гіперонімізацією, для досягнення максимальної зрозумілості сприймачем, але сема локальності, на жаль, втрачається. Доречніше було б перекласти цю реалію методом комбінованої реномінації. Дорожні бесаги [37, с. 12] – knapsacks [33, р. 11]. Реалія української мови «бесаги» замінюється реалією англійської мови «knapsacks», бо в ній немає особливої необхідності актуалізації семи локальності, хоча конотація деякою мірою втрачається. Паляниці [37, с. 12] – flat bread [33, р. 11]. Реалія української мови «паляниці», до речі, у множині, замінюється описовим словосполученням у однині «flat bread», яке вказує лише на форму (дослівний переклад – «плаский хліб»), а не на незвичність самої паляниці. Проте цей переклад можна вважати адекватним, але сема актуальності втрачається. Омаста [37, с. 26] – edible fat [33, р. 32]. Діалектизм «омаста» замінений в перекладі словосполученням, яке дослівно означає «їстівний жир». Цей діалектизм у перекладі втрачає своє діалектне забарвлення, в мові перекладу не було віднайдено слово з відтінком діалектності, отже, сему локальності втрачено.

Контекстуальний переклад (віднайдення ситуативного відповідника). Це творчий процес, у якому головним орієнтиром виступає контекст. Завдяки ситуативним відповідникам перекладач має змогу не тільки вибрати оптимальний варіант, а й досягти урізноманітнення у перекладі однієї й тієї ж реалії оригіналу, щоб усебічно охарактеризувати її, не переобтяжуючи читача одноманітністю. Так,

слово «плай» в тексті нашого дослідження має 4 варіанти, що характеризують його як «путь», «стежка», «прохід»: плай – path [33, р. 15], pathway [33, р. 14 -15], passageway [33, р. 14] foot-path [33, р. 16], с. У досліджуваному тексті використано лише 3 ситуативні відповідники до слова «полонина», які характеризують її як «гірське пасовисько», як «луг» і як «гірську луку». Реалія «туркомани», яка позначає турецьких завойовників, на українському ґрунті теж є реалією, можливо, навіть англomовного походження «Turk (o) < Turkish + man». В англomовному перекладі використовується метод транскрипції або нульовий переклад (хоча його можна вважати широким гіперонімом – «решта найбільш сміливих»), щоб розтлумачити це поняття англomовному читачеві. Причому автор свідомо припускається помилки, використовуючи форму *Turkomans* замість правильної *Turkomen*, мабуть для виділення незвичності цього слова: туркомани – Turkomans [33, р. 204], the rest (of the most courageous) [33, р. 202].

8. Контекстуальне розтлумачення (інтерпретація) реалій. Цей вид відтворення семантико-стилістичних функцій реалій нерозривно пов'язаний з цілісністю художнього тексту і полягає у роз'ясненні суті реалій у найближчому контексті. У «Захарі Беркуті» зустрічається така історична реалія, як «копа» у значенні «На Україні в 15-18 ст. – збори сільської громади для розв'язання судових та громадських справ» [2]. Два перекладачі – Дж. Вір і М. Скрипник – пропонують два види перекладу: 1) кора, the community council (Дж.Вір), 2) assembly, the community council (М.Скрипник). Переклад Дж. Віра можна вважати адекватнішим, бо транскрибоване слово «кора» підкреслює незвичність,

небуденність явища, імпліцитно вміщає сему «часова маркованість» і «хронологічна інформація».

В аналізованому перекладі, крім реалії «копа», зустрічаються ще реалії, перекладені методом контекстуального розтлумачення: 1) Морана – «Озеро було під опікою Морани, богині смерті [33, с. 34] – The lake was under the protection of Morana, the goddess of death [33, p. 44], 2) медвідник – «Той держав уже в руках простого, на оба боки острого меча, що його називав медвідником» [39, с. 18] – The latter now held in his hands a straight sword sharpened on both sides, which he called a bear – sword [40, p. 55].

Іноді контекстуальне розтлумачення реалій охоплює дескриптив і гіперонімічне перейменування або перекладається просто дескриптивом. Реалія «копний майдан» передана дескриптивом «the centre of the common»: «Засумувала і стара липа на копнім майдані за селом» [39, с. 34] – «The linden in the centre of the common beyond the village also seemed to droop with sorrow» [33, p. 45].

Метод уподібнення, або субституції, який входить до класифікації методів, запронованої Р.П.Зорівчак, полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом-реалією мови-перекладу. У повісті «Захар Беркут» не виявлено реалій, які були б перекладені методом уподібнення, бо останній взагалі застосовується досить рідко, як зазначає Р.П.Зорівчак, і ми мали змогу в цьому переконатися. Проаналізувавши способи передачі реалій у повісті «Захар Беркут» англійською мовою, можна зробити висновки щодо композиційної заданості реалій у художній тканині першотвору і місця їх у перекладі. Більшість реалій твору виступають у ролі художніх деталей,

є його вагомими компонентами, що активно функціонують у сюжеті, створюючи яскравість і образність національної специфіки.

Назва «Захар Беркут» у своєму транскрибованому перекладі «Zakhar Berkut» багато в чому втрачає в конотативному плані. По-перше, ім'я «Захар», грецького походження, має значення «божа пам'ять» або «божий слуга» [34, с. 340]. Ми не можемо напевне визначити і однозначно стверджувати те, що І.Франко свідомо віднайшов це ім'я для того, щоб якнайкраще, якнайвлучніше охарактеризувати старого Захара, який був останнім охоронцем Ясної Поляни – контини давніх слов'янських богів, але ім'я дібране дуже вдало. По-друге, прізвище «Беркут», крім семи «прізвище», вмотивоване значенням «вільний, нескорений птах». З сюжету бачимо, що це ім'я дійсно проходить крізь твір наскрізним символом нескореності, сміливості й національної гідності. Краще було б у виносці подати ці додаткові значення, щоб не втрачалась алюзивність імені й прізвища.

Таким чином, розгляд лексики з національно-культурним компонентом у художніх творах дозволяє стверджувати про численність і різноманітність назв-реалій, які є засобом відтворення національного духу, історико-культурного буття кожного народу. Але відображення національних назв і реалій в англійському написанні потребує належного відтворення їх оригінальної орфографії та вимови, тому що саме від цього залежить адекватність перекладу та розуміння читачем суті цих реалій у тексті. Детальніший аналіз цієї лексики, виявлення стилістичних особливостей її функціонування в різних творах повинні стати предметом подальших досліджень.

3.2. Приклади перекладу контекстуальних термінів

Елементи термінології, такі як слова та словосполучення, в останні роки все частіше з'являються в різних мовних стилях, не обмежуючись лише науковим. У контексті науково-технічної революції наука і техніка стали основними джерелами нової лексики для сучасної літературної мови. Значна частина термінології присутня в науково-популярних та науково-фантастичних творах, а також у суспільно-публіцистичній літературі, белетристиці та навіть поезії. Важливо зазначити, що завдяки засобам масової інформації навіть спеціалізовані терміни стають частиною загального вжитку і проникають у мову письменників. Таким чином, терміни інтегруються в художню літературу, відображаючи сучасний стан літературної мови.

Однак функції терміна в художньому тексті суттєво відрізняються від його ролі в наукових текстах. У контексті термінологічної системи термін виконує виключно номінативну функцію, слугуючи знаком, що вказує на чітко окреслене поняття. Натомість у художньому тексті термін, перш за все, виконує певну стилістичну функцію, визначену автором, при цьому зберігаючи своє предметне значення.

Найпоширенішими функціями термінів у літературних творах є створення специфічної виробничої атмосфери, надання оповіді професійного колориту, підвищення рівня реалістичності зображуваних подій, а також характеристика персонажів, включаючи їх мовлення. У кожному конкретному випадку перед

перекладом термінів необхідно визначити їх стилістичну функцію та семантичну значущість. Це пояснює різницю в перекладі термінологічних одиниць, коли перекладач іноді змушений відступати від основного принципу – перекладати термін терміном, і вдаватися до різноманітних перекладацьких трансформацій, а в деяких випадках навіть до відсутності перекладу.

Перші виклики, що виникають під час перекладу термінів у художньому тексті, часто проявляються вже на стадії їх ідентифікації серед елементів загальнолексичного вжитку. Ці виклики зумовлені, в першу чергу, явищем омонімії, яке є характерним для лексичного складу будь-якої мови. Омонімія може виникати як між двома термінами, так і між терміном та одиницею літературної мови.

У літературному тексті завжди легше виявити запозичені терміни, оскільки вони зазвичай виглядають "чужими" в порівнянні з іншою лексикою, що проявляється в їхній орфографії або звучанні. Проте навіть ці терміни можуть мати омонімічні значення. Англійське слово "bank" може вказувати як на фінансову установу, так і на берег річки. У процесі українського перекладу необхідно враховувати контекст, щоб правильно вибрати відповідне значення. Ще одним прикладом є англійське слово "bark", яке може означати як "кора дерева", так і "гавкіт" собаки. Тому важливо звертати увагу на контекст, щоб адекватно підібрати переклад. Запозичені терміни часто стають "несправжніми друзями перекладача".

Англійське слово "actual" в значенні "справжній, дійсний" не слід перекладати як "актуальний", оскільки в українській мові це слово означає

"важливий на даний момент". Для передачі значення англійського "actual" в українській мові використовують терміни "реальний" або "фактичний". Отже, при перекладі запозичених термінів важливо враховувати їхню омонімію та можливі пастки, пов'язані з "несправжніми друзями перекладача".

Проблеми, пов'язані з термінами, які є рідними для мови оригіналу, виникають частіше. Хоча багато з цих термінів є складовими частинами відповідної терміносистеми, їхня внутрішня структура часто є досить прозорою, що може призвести до помилок у перекладі.

У технічному тексті терміни, такі як зуб, палець, плече, кулак, а також менш вживані слова, як щічка, кулачок, голівка, навряд чи будуть інтерпретовані в контексті частин тіла, особливо з зменшувальним відтінком. При зустрічі терміна "контактна голівка" в електротехнічному тексті, перекладач не буде використовувати слово Köpfchen (нім. – голівка) в значенні "дитяча голівка", а скоріше знайде відповідний термін – Kontaktkrone. Аналогічно, німецькі терміни, такі як Korfschmierung та Kopfloch у контексті паливодобувної галузі, не будуть сприйматися як "мастило для голови" та "дірка в голові", а будуть перекладені відповідно як мастило для верхньої частини циліндра та заглиблення в місцях з'єднання труб.

Художній текст має свої особливості, зокрема термін "плече" вживається в контексті частини тіла, що простягається від шиї до руки, тоді як в анатомічній номенклатурі цей термін стосується верхньої частини руки до ліктя, на відміну від передпліччя. У фізичній термінології "плече" визначається як частина важеля між точкою опори та точкою прикладання сили, а в залізничній термінології – як

ділянка колії, що обслуговується певними локомотивами. Існують ситуації, коли наукові або технічні терміни в різних мовах мають однакові форми та значення, як англійське "tooth", німецьке "Zahn", французьке "dent", українське "зуб" та російське "зуб". Проте такі випадки не є поширеними. Ці приклади свідчать про те, що джерелом помилок у розпізнаванні термінів, а також під час їх перекладу в художньому тексті, можуть бути надмірна прозорість внутрішньої форми терміна або омонімія.

При перекладі термінів у художніх текстах необхідно дотримуватися основного принципу, що полягає в тому, що- терміни слід перекладати термінами. Для успішного виконання такого перекладу важливо, щоб у мові, на яку здійснюється переклад, існував термін-еквівалент. При цьому слід враховувати дві ключові умови: по-перше, термін-еквівалент у мові перекладу має повністю відповідати термінам оригіналу як за змістом, так і за вживанням у тій самій науковій галузі; по-друге, термін оригіналу повинен бути замінений на термін у мові перекладу в його офіційній, загальноприйнятій та затвердженій формі в відповідній термінології.

В українському перекладі терміни можуть мати специфічні еквіваленти, які не завжди відповідають буквальному значенню слів у інших мовах. Англійське "brown coal" та німецьке "Braunkohle" перекладаються не як "коричневе вугілля", незважаючи на те, що слова "brown" і "braun" означають "коричневий", а правильний термін в українській мові – "буре вугілля". Аналогічно, англійський термін "electrical engineer" коректно перекладається як "інженер-електрик", а не "електричний інженер". У німецькій мові "Maschineningenieur" означає "інженер-

механік", а не "машинний інженер". Ці приклади ілюструють важливість використання термінів, що відповідають ustalеним нормам української мови.

Терміни в художній літературі можуть виконувати різноманітні функції. Існують літературні твори, що зосереджуються на специфічних виробничих темах, де описуються події, що відбуваються на підприємствах, кораблях, у лікарнях, як у романах А. Хейлі «Аеропорт», «Готель», «Заключний діагноз» та інших. Тексти таких творів насичені термінологією відповідних галузей, при цьому терміни не є чужими елементами, а становлять цілком обґрунтовану частину загального лексичного шару. Основна стилістична функція термінів полягає в створенні колориту «професійності» або «науковості», а також у наданні оповіді реалістичності та достовірності. У таких випадках часто немає необхідності перекладати всі терміни, особливо якщо вони є вузькоспеціалізованими, оскільки це може призвести до «переобтяження» тексту.

Іноді при перекладі слід звертати увагу й на вірогідний ступінь обізнаності потенційних читачів. Скажімо, в країнах, де розташовані гірські курорти, місцеві жителі добре знаються на термінах гірськолижних видів спорту та зимового туризму, тоді як для жителів морського узбережжя ці терміни є переважно незнайомими, на відміну від термінології рибальства та судноплавства. Отже, цілком можливо, що для створення в тексті атмосфери гірсько-лижного курорту достатньо буде перекласти лише декілька найбільш розповсюджених термінів, адже тут важливим буде не власне переклад термінологічних одиниць, а відтворення термінологічності оригінального тексту. Але при цьому перекладач

має стежити за тим, щоб зберегти рівень «професійності», створений автором – не перевищити, але й не втратити його.

У перекладача зазвичай не виникає труднощів, якщо термін у мові оригіналу має еквівалент у мові перекладу. Тому розглянемо випадки, коли еквівалента немає.

Вчені, які займаються перекладом наукової літератури, не можуть бути задоволені описовими формулюваннями термінів, такими як: «дерево з білими духмяними квітами та чорними ягодами». Для них важливим є не лише визначення або пояснення, а й точний термін, а ще краще – його латинська назва. У випадку, коли відповідного еквівалента не існує, перекладач науково-технічного тексту має кілька варіантів: він може запозичити термін з мови оригіналу (через транскрипцію), створити новий термін (калька, неологізм, складний термін) або надати статус терміна загальноновживаній одиниці мови.

У процесі художнього перекладу існують специфічні правила, які відрізняються від тих, що застосовуються в науковому. Основна мета залишається незмінною – дотримуватися термінологічних аналогів, проте це не завжди можливо і не завжди є обов'язковим. Якщо слово "черемха" не має відповідника в японській мові і використовується в тексті не в контексті ботаніки, а для створення образу квітучої природи, його можна замінити на "сакуру", що є більш зрозумілим для японського читача. Такі відхилення від фактичної точності виправдані, оскільки літературний твір використовує інші засоби вираження, ніж наукова стаття: у науковому тексті терміни мають чітке номінативне значення, тоді як у художньому – служать для формування певного образу. Таким чином,

поняття "точності" терміна варіюється в залежності від контексту. У випадку технічної документації, помилкова заміна назви деталі призведе до спотворення змісту, тоді як у художньому творі ретельно обрана заміна може бути необхідною для адекватного сприйняття тексту.

Необхідно враховувати, що в ситуаціях, коли в мові перекладу відсутній термін-еквівалент, найменш бажаними є ті методи, які характерні для термінологічного перекладу. Важливо уникати введення в художній текст нових термінів, які не мають визнання у відповідній науковій сфері мови перекладу. Процес створення термінів у цій галузі слід повністю довірити фахівцям, зокрема науковим працівникам у співпраці з філологами, тоді як перекладачам художньої літератури варто вдаватися до таких методів лише в крайніх випадках і за умови отримання консультацій від експертів. У перекладі художніх творів, на відміну від наукових, можливі й інші трансформації: іноді можна замінити специфічне поняття на загальніше, використати слово "човен" замість "шлюпка" або "ялик"; також можливий описовий переклад, коли загальномовна одиниця замінює термінологічну, або ж застосування синоніма, а в деяких випадках навіть нульовий переклад. Вибір відповідного методу перекладу в даному контексті залежить від семантичної значущості терміна, а також від того, наскільки його значення розкрито в тексті.

У романі П. Зюскінда «Парфуми» спостерігається значне використання термінології, що стосується парфумерії, зокрема таких слів, як бовтанка, помада, есенція, цибетин, репелент, ароматизація, мацерація, холодний анфлераж, дистиляція, ректифікація та інші. Багато з цих термінів, ймовірно, є маловідомими

для широкої аудиторії читачів, що ставить перед перекладачем завдання визначити оптимальний підхід до їх адаптації в кожному конкретному випадку.

У контексті загальної семантики та сюжетної лінії твору автор намагається пояснити терміни, які можуть бути незрозумілі читачеві. Спочатку він детально розкриває процес виготовлення парфумерної помади, а лише потім вводить термін, що позначає цей процес у парфумерії: "Наступного дня мацерація, як називали цю процедуру, тривала (...)." Аналогічно, термін *kalte Enfleurage* – холодний анфлераж, також з'являється в тексті після його пояснення. Таким чином, переклад цих термінів на українську мову є виправданим і доцільним, оскільки він не лише зберігає стилістичну функцію, демонструючи зростаючу майстерність головного героя, але й передає семантичну значущість цих термінів, які описують процеси, за допомогою яких Гренуй отримує аромати з убитих ним дівчат.

Переклад деяких термінів з цього твору термінами-еквівалентами може бути зайвим, як це видно на прикладі слів *destillieren* (дистилювати) та *rektifizieren* (ректифікувати) у реченні: "Und Wein, von dem Grenouille einen Teil zu Alkohol destillierte und rektifizierte", яке в українському варіанті звучить: "Було ще вино, частину якого Гренуй дистилював та ректифікував у спирт". Використання термінів-еквівалентів у науковому стилі в даному випадку є недоцільним, оскільки це "переобтяжує" текст роману. Крім того, значення цих термінів для нефахівця в галузі хімії є досить схожими: дистилювати означає очищати рідину перегонкою, тоді як ректифікувати – очищати спирт та інші легкокиплячі рідини від домішок у спеціальних апаратах. Тому більш вдалим і зрозумілим є переклад,

який зберігає термінологічність, не порушуючи при цьому рівень "професійності", передбачений автором.

Це приклад того, як точне відтворення наукових термінів може бути недоречним у літературному тексті, і іноді доречніше використовувати спрощені або більш зрозумілі форми перекладу, які не втрачають сенс, але полегшують сприйняття для читача.

ВИСНОВКИ

Отже аналізуючи роботу, можна зробити висновок, що тема перекладу безеквівалентних та контекстуальних термінів наразі актуальна та потребує додаткових досліджень. Перекладачі стикаючись з перекладом цих явищ повинні розуміти стратегії перекладу контекстуальних та безеквівалентних термінів. У роботі наведено способи перекладу які широко застосовуються, та допомагають перекладачам дати розуміння цільовій аудиторії про що йдеться мова у тексті, при цьому не втрачаючи зміст оригінального тексту.

Як вказано у роботі- безеквівалентні терміни це слова, що не мають відповідника у мові перекладу, це явище трапляється при перекладі текстів з культурними особливостями та мовними особливостями нації. Як зазначає М.П Кочерган- в основному безеквівалентні слова становлять не більше 6-7% від загально вживаної лексики. БЗ класифікують багато науковців, і при цьому вони не мають 100% ствердження, що якась класифікація є найбільш правильною. Ідентифікувати таку лексику можна такими способами- 1) переклад (безеквівалентна як національно маркована лексика належить до групи, що не має відповідників у інших мовах); 2) експеримент (під час проведення психолінгвістичного експерименту до поля слів-реакцій на певне слово-стимул потрапляють одиниці, що мають національно-культурні елементи значень).

Також у роботі присутнє таке явище як- реалії. Реалії це майже те саме, що й безеквівалентні терміни, але різниця є, і її підкреслюють болгарські вчені- *«в загальних рисах слово може бути реалією у відношенні до всіх або більшості мов,*

а безеквівалентним – переважно в рамках даної пари мов, тобто, як правило, список реалій даної мови буде більши або менш постійний, який не залежить від перекладацької мови, в той же час, як словник БЗ, опиниться різним для різних пар мов». Як і з безеквівалентними термінами науковці з різних країн, намагались дати чітке визначення явищу- реалія, та класифікацію реалій, але одностайної думки не було досягнуто. Одне з визначень реалій звучить так- Реалія – елемент культури, під яким розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей суспільства, що історично склалась на основі економічного базису. Для перекладу реалій, перекладач повинен розуміти способи перекладу такі як- транскрипція і транслітерація: 1. Доречність транскрибування передусім цих реалій полягає у тому, що через важливість денотатів вони мають шанси ввійти з часом у периферійні шари словникового складу мови-сприймача. Спосіб транскрипції найчастіше застосовують при передачі звучання українських топонімів, антропонімів. 2. Гіперонімічне перейменування. У перекладознавчій практиці досить поширеним методом є переклад реалій, пов'язаний із основоположними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини і цілого, генералізацією.

Це лише деякі методи для перекладу реалій, але їх розуміння допоможе у перекладі та збереженні структури та задуму автора тексту.

Контекстуальні термінологічні утворення також зустрічаються у перекладі досить часто, їх переклад залежить від контексту в якому вони застосовані. Для чіткого розуміння поняття- контекстуальні терміни, варто розібратись із загальними поняттями- термін та термінологія.

У роботі вказано дослідження науковців таких як А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько, та ін. За їх дослідженням *термін* – це спеціальне слово, словосполучення і т. ін., яке слугує для вираження поняття певної галузі знань; для розкриття свого значення вимагає дефініції. Але як і з безеквівалентними термінами, одностайної думки щодо визначення поняття- термін, немає. Під термінологією розуміють, як правило, сукупність спеціальної лексики, що використовується в певних царинах людської діяльності. Так, за словами Верби Г.В, термінологія – це «...не просто список термінів, а семіологічне вираження певної системи понять, яка, своєю чергою, відбиває певний науковий світогляд»

У працях В. П. Даниленко термінологія кваліфікується як «...належність мови науки, як основна, найважливіша та найінформативніша частина лексичної системи мови науки»

Отже, спираючись на дослідження науковців, можна сказати, що контекстуальні термінологічні утворення – це сукупність спеціальної лексики, значення якої формується залежно від конкретного контексту, в якому вона використовується, і сприяє точному розкриттю певного поняття або явища.

Класифікація термінологічних утворень залежить від ступеню спеціалізації та ділиться на 3 основні групи: *Загально наукові, міжгалузеві та вузькогалузеві терміни*. У роботі також зазначено основні ознаки термінів, що наочно демонструють різний рівень їхньої узагальненості та сфери вживання. Загальнонаукові терміни використовуються в багатьох наукових сферах і включають такі поняття, як "система", "закон", "теорія". Міжгалузеві терміни охоплюють лексику, що зустрічається в кількох суміжних або навіть віддалених

дисциплінах- "амортизація" чи "приватна власність", які можуть використовуватися як в економіці, так і в праві. Вузькогалузеві терміни, своєю чергою, належать до конкретної галузі, як-от "лізинг" у фінансовій сфері або "катет" у геометрії. До ознак термінів належать їхня точність, системність, однозначність у певному контексті та відсутність емоційного забарвлення. Ці характеристики забезпечують їхню зрозумілість та використання в професійній комунікації. Терміни створюються та розвиваються з метою позначення нових явищ, технологій або відкриттів, що відображає прогрес у науці та суспільстві. Під час перекладу контекстуальних термінологічних утворень важливо враховувати специфіку кожного терміна в залежності від галузі знань та його функціональності у конкретному контексті. Контекст відіграє визначальну роль у визначенні значення терміна, оскільки в різних галузях одні й ті ж терміни можуть мати різне трактування. У роботі розглянуто основні методи перекладу, такі як транскрипція, калькування, описовий переклад та інші, що допомагають досягти точності та відповідності у передаванні спеціалізованих термінів. Завдяки аналізу різних методів перекладу, ми можемо стверджувати, що вибір підходу залежить не тільки від граматичних і семантичних особливостей терміна, але й від культурного та професійного контексту. Таким чином, перекладачеві необхідно застосовувати комплексний підхід, що поєднує кілька методів та технік для забезпечення адекватного перекладу і збереження точності, необхідної для передачі термінологічного значення. Важливо підкреслити, що адекватний переклад термінів у контексті є основою для успішної міжмовної комунікації в науково-технічній, юридичній та інших сферах. Вибір методів перекладу, таких

як транскрипція або калькування, має бути зумовлений конкретними цілями тексту та його цільовою аудиторією. Проте, незалежно від обраного підходу, необхідно враховувати культурний контекст і рівень спеціалізації терміна в обох мовах, щоб уникнути втрати важливих нюансів. Особливу увагу слід звертати на терміни, які не мають прямих відповідників, оскільки в таких випадках перекладачеві потрібно не лише знайти аналог, але й зберегти його функціональне навантаження. Описовий переклад може бути корисним інструментом у таких ситуаціях, оскільки він дозволяє детально роз'яснити значення терміна, не спотворюючи його сутності. Однак надмірне використання цього методу може призвести до перевантаження тексту, тому важливо дотримуватися балансу між точністю та лаконічністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 1.Тупиця О.Ю. Композиційна роль безеквівалентної лексики в поетичному тексті: автореф. дис. На здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Тупиця О.Ю. – К., 2005. — 24 с.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / Кочерган М.П. – К., 1999. – С.171 – 172.
3. Коваль Л.В. – Культурно-коннотативні аспекти перекладу: навчальний посібник / Коваль Л.В. – Київ: Освіта, 2010. – 250 с.
4. Найда Юджин – Language Structure and Translation / Найда Ю. – Stanford: Stanford University Press, 1964. – 235 с.
5. Баснетт Сюзанна – Translation Studies / Баснетт С. – London: Routledge, 1980. – 176 с.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). / Зорівчак Р.П. – Львів: Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. – 216 с.
7. Коптилов В.В. Перешотвір і переклад : Роздуми і спостереження. / Коптилов В.В. – К.: Дніпро, 1972. – 216 с.
8. Бронська А.А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної / Бронська А.А. // Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах України. – 2000. – №7. – С.43 – 44.
9. Верба Г.В. – Теорія і практика перекладу: навчальний посібник для студентів / Верба Г.В. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 356 с.
10. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. – Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 216 с.
11. Коваль Л.В. – Культура мови та термінологія / Коваль Л.В. – Київ: Освіта, 2005. – 310 с.
12. Юджин Найда – The Theory and Practice of Translation / Найда Ю., Табер Ч. – Leiden: Brill, 1969. – 218 с.

13. Кушина Н.І. Мовна картина світу як проблема перекладу / Кушина Н.І., Медвідь О.С. – Матеріали IV Междунар. Конф. «Язык и культура». – Ч. 2. – К. : Collegium, 1996. – 247 с.
14. Пітер Ньюмарк – A Textbook of Translation / Ньюмарк П. – London: Prentice Hall, 1988. – 312 с.
15. Ларрі Венуті – The Translator's Invisibility: A History of Translation / Венуті Л. – London: Routledge, 1995. – 353 с.
16. Мона Бейкер – In Other Words: A Coursebook on Translation / Бейкер М. – London: Routledge, 1992. – 304 с.
17. Симоненко Л. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку / Людмила Симоненко // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3–8.
18. Жайворонок В.В. – Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць / Жайворонок В.В. – К.: КНЕУ, 1998. – С. 210–212.
19. Симоненко Л.О. – Формування української біологічної термінології / Симоненко Л.О. – К.: Наук. думка, 1991. – 151 с.
20. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1973. – 438 с.
21. Склад і структура термінологічної лексики української мови / [А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.]; за ред. А. В. Крижанівської. – К.: Наукова думка. – 1984. – 196 с.
22. Науково-технічний прогрес і мова / [відп. ред. В. М. Русанівський]. – К.: Наук. думка, 1978. – 196 с.
23. Олександр Мокроус – Методика перекладу: проблеми і рішення / Мокроус О.М. – Київ: ВЦ "Академія", 2005. – 296 с.
24. Жайворонок В.В. – Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць / Жайворонок В.В. – К.: КНЕУ, 1998. – С. 210–212.
25. Жайворонок В. Термінологія в загальномовному словнику / Віталій Жайворонок // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 210 – 212.

26. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. – К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. – 216 с.
27. Винник О.В. – Семантика та прагматика культурних реалій у перекладі / Винник О.В. – Київ: Наук. думка, 2015. – 230 с.
28. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л. О. Симоненко. – К.: Наук. думка, 1991. – 151 с.
29. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. – Л., 2004. – 519 с.
30. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. Підручник для студентів інститутів та факультетів іноземної мови. – Харків, 1993. – 255 с.
31. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: Навчальний посібник. – 2001. – 290 с.
32. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
33. Kotsyubinsky M. *Fata morgana* / Transl. by Bernhard A. – Kiev : Dnipro publ., 1976, – 120 p.
34. *Written in the Book of Life: Works by 19 – 20th century Ukrainian writers* / Transl. By Skrypnyk M. – Moscow, 1982. – 326 p.
35. Коцюбинський М.М. Твори в 7т. / Редк.: О.Засенко. – К.: Наук. Думка, 1973 – 1975 – т.3.
36. Catford J.C. *Linguistic Theory of Translation* / Catford J.C. – London : Oxford University Press, 1965. – 112 p.
37. Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. / Франко І.Я. – К. : Наукова думка, 1978. – Т.16. – 511 с.
38. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки.–Вінниця; Нова Книга, 2010.–232 с.

39. Halverson S. The concept of equivalence in translation: much ado about nothing / Halverson S. // Target. – 1997. – №9 (2). – P. 207 – 233.

40. Bell R. Translation and translating: theory and practice (applied linguistics and language studies) / Bell R. – London : Longman Group, 1991. – 298 p.